

İZZET KOYUNOĞLU KÜTÜPHÂNESİNDE BULUNAN TÜRKÇE YAZMALAR ÜZERİNDE ÇALIŞMALAR I.

M. C. ŞEHABEDDİN TEKİNDAG

- I. *Hâlifet Alp - Gâzi namına türkçeye tercüme edilen bir tıp kitabı.*
II. 2. *Marad ve Karaman-oğla İbrahim Bey namlusuna yazılan iki Feraḥ-nâme:*
§ 1. *Kemal - oğlu İsmail'in Feraḥ - nâmesi. - § 2. Hâṭib - oğlu'nun Feraḥ - nâmesi. - § 3. Hâṭib-oğlu'nun Maḳâlât tercümesi. - Ekler.*

1956 senesinden beri, bilhassa yaz aylarında, Konya'da, bizlere her türlü kolaylığı gösteren Sayın İzzet Koyunoğlu'nun nadir yazmaları ihtivâ eden zengin kütüphânesinde çalışmak imkânını buldum. Aynı zamanda eski ve yeni devirlerle ilgili çok kıymetli san'at eserlerini de kapsamı sebebiyle bugün müze haline gelen bir binanın en mütene köşesinde sergilenen türkçe yazmalar arasında çok eski denilebilecek tarihî ve edebî kıymeti büyük olanları, ilim için yeni bir takım mütalar verecek mahiyettedir. Nitekim, biz, sahamızı yakından ilgilendiren tarihî metinler üzerinde çalışırken Mısır, Suriye ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde hüküm süren ilim ve san'at muhibbi beyler veya hükümdarlar namına yazılmış bilinmeyen, bir kısmı da nisbeten az ve yanlış tanınan türkçe harekeli edebî metinlere de tesadüf ettik. Tamamen ihtisasımız dışında kalıp ayrı bir hususiyet arzeden bu metinlerin dili ve gramer hususiyetleri hakkında her hangi bir mütalaada bulunamayacağımız cihetle, bunlardan bir kaçını aynen belirtmek ve müellifleri, varsa diğer nushaları hakkında bir kaç söz söylemekle iktifa edeceğiz. Bu bakımdan, burada bahis konusu olan metinler ile müellifleri hakkında verilen bilgilerin, tam ve mükemmel bir araştırma telakki edilmemesi icap eder. Zirâ, asıl esaslı tedkikler, bundan sonra, dilciler ve edebiyat tarihçileri tarafından yapılacaktır.

I.

HALİFET ALP-GÂZİ NAMINA TÜRKÇEYE TECÜME EDİLEN BİR TIP KİTABI

Horezm bölgesinden geldiğini tahmin ettiğimiz Hekim Bereket ¹, XIII. yüzyılın başında İbn Sînâ (ölm. 1037) nın *Ḳānūn fi't-tıbb* adlı eserine istinaden, arabça olarak kaleme almış olduğu *Lubūbu'n-nuḥab* adındaki tıp kitabını, evvelce medhini işidip yanına kapılandığı Amasya Emiri Melikü'l-ümerā Mubārizu'd-devle ve'd-din Ḥalifet Alp-Gāzî'nin emri ve *Tuḥfe-i Mubārizī* adı ile farsçaya; sonra da türkçeye çevirmiştir ². Hekim Bereket, dil ve ihtivâ ettiği bilgiler bakımından önemli olan bu tercümenin başında : « کتاب تحفة مبارزی بنام حضرت خداوند اعظم الملك الامرا مبارز الدوله والدين المجاهد الغازي خليفه آل ابن تولى بن ترکانشاه » چون شکر کیم اکا ارمیه : başlığı ve besmele ile başlamakta : « قیاس و دلیم او کلمک و اسپاس اول جان بغشلایحی تکر یا کیم اشبو آکلقلق کارخانه سنیک بنیادین و بلك لك او نك طلسمني درلو انداملر برله محکم قلدي وسکوکری اشبو کودیه دکر لر دی وسکر لر ی شول اپر کبی اورغن کبی قلدی اشبو بنیادی بویه برقله ادمینک جان اوینی اشبو ظاهر عالنده عمارت قلدی و درود و سلام اول پیغامبر لروک یکر کی محمد مصطفا » sonra da kitabı kimin namına ve ne maksadla tercüme ettiğini belirtmektedir : « اشبو برکت ایدر کیم بو : ضعیف بوندن ایلو عرب دلنجه ایلشدی طب علمی اجنده دخی شیخ ابو علی بن سینا که طب علمی اجنده قانون کتابن ایلشدی انک بئشارینک اورندوسین بو کتاب اجنده کتوردم دخی شول بئشار کیم ابو علی قانون کتابنک اکنجسند کتورمشدر یلوکز او تیر احوالنده دخی چوق فاعده لر صبرو اوتالامق و او تیر قتمق اجنده قاموسین

¹ Hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığımız Hekim Bereket'ten evvel Hubeys (Huseyn) b. İbrāhīm et-Tiflīsī (ölm. 629 = 1232), önce farsça *Kitāb Şihḥatu'l-ebdān*'i yazıp, *Kāmilu't-ta'cīb*'i Ebu'l-Feth II. Kılıç Arslan'a ithaf ettikten sonra, yine farsça olarak kaleme aldığı *Kifāyetu't-tıbb*'mı da Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Çuḥbeddīn Melik-şāh'a takdim etmiştir, bk. W. Pertsch, *Die persischen Handschriften ... zu Gotha*, Wien, 1859, s. 64. Krş. A. Ateş, *Hicrî VI - VIII. (XII - XIV.) asırlarda Anadolu'da farsça eserler*, *TM*, VII-VIII (1942 - 45), s. 97-101; A. Süheyl Ünver, *Selçuk tababeti*, Ankara, 1940, s. 90.

² İzzet Koyunoğlu Ktp. Türk. Yazm. Nr. 2004, 1/b - 61/a.

روشن و مختصر عبارتله او کتاب اچنده کتورمشدم هر بر فصله و هر بر قاعیدیه بر دایره ایلش <...> کیم اول دایره دن اول مقصود روشن اکلنوردی شول طریق (1/b) ایلشدم کیم تا شمدکی زمانه دکین کیمسه اول وجه اوزرینه بو کتابی ایلدی و شول ترتیب اوزرینه دزمشدم کیم بو علمک اولولرندن هیچ بر اولو اول ترتیب اوزرینه سورمدی پس اول عربجه کتابه لباب النخب دیو آد ویردم بر کون اتفاق دشدیکیم خداوندکار³ ملک الامرا مبارز الدولة والدين اكا اولولق نر <د> باینه اغمغانی دایم دتسون طپوسيله مشرف اولدم و اینی هنر بزه کیله وجودلق و ابللق طونبی برله آراسته بولدم نجاکیم بوندن الرو ایراقدن یاقندن یاددن بلشدن اول حضرتکک وصفین و هنرلین همیشه اشیدردم خود انک ایو ادی و یوجه چاوی ربع مسکون اچنه طواشدی شیهه کیم ایلروکی پادشاهلرک خیری خلقی آنک چاویله بلورسز اولمشدی آلهی آنوک توفیقین و قوتین سن آرتور حکایت اراسنده بیوردیکه طب صناعتنن بر کتاب کرکدی که آنوک مطالعسندن بزه بر فائیده اولیدی چون بو دعاچنک اول کتابین کوردی بکندی پس بیوردی اکر بو کتابی ترکیه دندورملر شویله کیم اول دایره لر قامسی انده بله یازیله یولق خوش اولا بو علم اچنده بر غریب بدیع نسخه اولا چون اول خداوند بو دعاچی (2/a) رای اچنده و همت یکسکلنده اراسته کوردی و درلو علم بلمکه رغبتلو و هوسلو کوردی پس کندوزومه واجب کوردم که اول الونک اشارتین یرینه کتوردم و انوک حضرتی دیکین تمام ایلمکی کندوزومه سعادت و دولت لم پس اول کتابی عرب دلندن پارسی دلنه دوندردم و اول کتابه تحفه مبارزی دیو آد ویردم انکچونکیم تحفلرک یکرکی در شول کامل ملکلر و عاقل پادشاهلر قتنده ارمغانلر یکرکی کتابلردر کیم بونلرک اذنه دوزیله تا کیم

³ Eserini Yavlak Arslan-oğlu Hüsâmeddin Emir Mahmud'a ithaf eden el-Hasan b. 'Abdi'l-mü'min el-Höyî el-Muzafferî'ye göre, *Hüdâvendigâr*, Selçuklu vezirleri ile kumandanları (= *Melikü'l-ümerâ*) hakkında kullanılan bir unvandır, bk. *Şavâ'idü'r-resâ'il ve Ferâ'idü'l-Fâzâ'il*, Farsça. Yazm. Fâtih Ktp. Nr. 5406, 60/a v. d. , 61/b. Ayn. müel. , *Ğanyetü'l-Kâtib ve Münyetü't-Şâlib*, Fâtih Ktp. Farsça Yazm. Nr. 5406, III, 74/b : « خداوندکار معظم ملک الامرا فی العالم نصره الجیوش الموحدين قاهر الطفاة و التمردین ناصر الغزاة » str. 9-12. Sonradan سلطانلره تی بورسمه یازدیلر: خداوندکار sultanlara verilen bir unvan olarak görülmektedir: « اعظم پادشاه بنی آدم ملک الرقاب الامم سلطان العرب و المعجم غیاث الدوله و الدین سلطانم . . . » bk. *İnşâ Mecmuası*, yazılışı: 952 = 1545, Konya, Mevlânâ Müzesi Ktp. Nr. 2253, 1/b, str. 7 - 9.

بونلرک خزینلری اول جان ارتوجی قیمتلو سوزلریله بزنه بونلرک آدی و ذکرى اول کتاب سببیلله اوزانا و بونلرک چاوی و خیر روزکار الولیرینک دلنده سیلنه پس بو کتایى درت اصل اوزرنه دوزلدى و هر بر اصلده بر قاج تعلیم و بر قاج فصل یازلدى شویله کیم بو جدولده یازلمشدر پس اندن صکره کیم اول اولو اول کتایى پارسی دلینه دزدردى بن ضعیف دعاجی اول کتایى اول اولودن او قدم اتفاقله خنداوندکار اشارتله بارسیدن ترکیجه دوندردم (2/b)»

Hekīm Bereket, aynı emir için : « *Kitāb-ı Hūlāṣa der 'ilm-i fıbb* » adında ayrı bir eser daha yazmıştır ⁴ : «... چون رساله مبارزى تصنيفندن : 4 فارغ اولدوم و اول کنانى <کتایى> اول خنداوندک نظر نه رغبتلو دشدی بیوردی بر کتاب دخى دوزم قامو طب کتابلرینک فایدسی و قامو دردوک سبب نشانی و تدبیر و درمانی انوکله بلنه سوزى مختصر و فایدسی دایم و ایرک اولا پس اول اولونک اشارتین رینه کتوردم بو کتایى جدول ترتیبه بتوردم تمام یکریمی یدیه کتوردم ادین خلاصه و پردوم 61/b»

Burada bahis konusu olan dayirelerden bir kısmında XIII. yüzyılın başlarında Amasya başda olmak üzere Anadolu'da yapılan şu spor kolları gösterilerek faziletleri anlatılmaktadır : 1 - Güreş tutmak, 2 - segrimek = sıçramak, 3 - bir ayak segirtmek = koşmak, yarışmak, 4 - sügü oynamak, 5 - kılıç oynamak, 6 - at segirtmek = at koşturmak, 7 - ok atmak, 8 - top oynamak ⁵, 9 - amud getirmek, 10 - çelik oynamak, 11 - yayan yürüme, 12 - yilmek (= yelmek) = acele yürüme ⁶.

* *

Bugün Amasya'da Şamice mahallesinde ⁷ cadde üzerinde ve Gök-Medrese yolu üzerinde Selçuklu tarzında türbesi (622 = 1225) ve

⁴ Aynı kitap, 61/b - 189/b.

⁵ Türkler arasında ağır beden hareketlerinden sayılan atlı top oyunu, bilhassa Anadolu'da çok yaygın olan *Gūy-u-çevgān*, yâni, polo oyunudur. Arabçaya *gūy* karşılığı *kurre* (= top) şeklinde geçmiştir. Anadolu'da oynanan bu sporun kaynakları hakkında bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Yunus Emre hakkında araştırmalar, Belleten*, 117 (1966), s. 81. Yakım-Doğu hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Bekuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961, s. 114, not. 24-25.

⁶ 39/a. Bu sporlar hak. bk. *Münyetü'l-ğazât*, Türk. Yazm. III. Ahmed Ktp. Nr. 3468. Krş. H. Ritter, *Der Islam*, XVIII, Heft 1/2 (1929), s. 125; Yurdağül Oyman, *Münyetü'l-ğuzât üzerine bir dil tedkiki*, *Tez*, T. 520.

⁷ Bu mahalle H. 835 = M. 1437 tarihine kadar *Gödül mahallesi* adını taşıyordu, bk. H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul, 1329, II, 355.

medresesi (inşası : 606 = 1209) ⁸ bulunduğunu bildiğimiz Hıfset (veya : Hıfset) Alp-Gâzî, II. İzzeddîn Keykâvüs (ölm. 1278) un emri ile münşisi İbn 'Ulâ tarafından 1245 de meydana getirilen ve Türk Dilinin eski yâdigârlarından olduğu kabul edilen *Dānişmend-nāme*ye göre ⁹, Artūhî ¹⁰ 'nin oğlu olup annesi de Hârşene ¹¹ beyi Şâh - Şattât'ın kızı Efrūmiyye Bânü'dur. Bununla beraber, Danişmendli ümerâsından olduğu anlaşılan Hıfset Alp - Gâzî'nin Melik Yağıbasan (ölm. 559 = 1164) ile birlikte Rumlarla savaştığı hakkında *Dānişmend-nāme*de verilen haberler pek ciddi kabul edilemez ¹². Öyle anlaşılıyor ki, İslâmiyetten evvelki unvanlardan *Alp* ¹³ gibi aynı mânada İslâmî *Gâzî* lâkabını da kullanan Hıfset Alp-Gâzî ¹⁴, 1175 - 78 de Danişmendlilerin dağılmaları üzerine, diğer Danişmendli

⁸ Kapı yeri hariç, I. Cihan savaşından sonra harap olan türbe ve *Dānişmend-nāme*ye göre (M. Cevdet, Nr. K. 441, 258/a), kiliseden döndürülmüş bulunan medresesinin son durumlarını gösteren bir resim : A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie, II, Amasya - Tokat - Sivas*, Paris, 1934, *Planche XIV*.

⁹ Bk. *Hikâyet-i Melik-Gâzî = Dānişmend-nāme*, Türk. Yazm. Belediye - M. Cevdet Ktp. Nr. K. 441, 255/a. En eskisi olduğunu tahmin ettiğimiz bu *Dānişmend-nāmenin* diğer nüshaları : Millet Ktp. Nr. 571 : *hazā Tevārîh-i Melik Dānişmend-Gâzî* ; Nr. 685 : *Şışa-ı Dānişmend-Gâzî. Dānişmend-nāmenin* yazılış tarihi hak. bk. P. Wittek, *Der Islam*, XX (1931), s. 508 ; F. Köprülü, *Anadolu Selçukluları tarihi'nin yerli kaynakları, Belleten*, 27 (1943), s. 425-30. Dil hususiyeti : Meral Akkaya, *Dānişmend-nāmenin dil hususiyetleri üzerinde bir çalışma, Tez*, T. 518.

¹⁰ Artūhî : Melik Yağıbasan'la savaşan Hısn-Keyfa ve Harput hükümdarı : Artuklu oğlu Faîreddîn Kara-arşlan (?) (ölm. 562 = 1167 veya : 570 = 1175).

¹¹ Hârşene, *Dānişmend-nāme*de hep « *Hârşene yâni Amâsiya* » şeklinde geçer, 50/a, str. 10; 220/b. Halbuki, daha milâddan evvel *Harşamna* şeklinde tabletlerde kaydedilen bu kale, *Kaneş* (= Kültepe) den pek de uzakta olmayan Uzun-Yayla'da olduğu kabul ediliyordu, bk. Nezahat Baydur, *Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 1970, s. 41-2. E. Honigmann ise, Orta - çağda mühim bir rol oynayan bu kaleyi Yozgad'ın 80 Kim. Doğusunda, Akdağ ile Yıldız dağı arasındaki geçide hâkim olan *Muşalim - kalesi* olarak göstermektedir (bk. *Bizans devletinin doğu sınırı*, trc. F. Işıltan, İstanbul, 1970, s. 47) ki, Mustafa Vâzıh el-Amâsî, *Kal'a-i Bâlâ* olarak zikreder, bk. *mecmû'a = Belâbilu'r - rāsiyye fî riyâzi mesâ'il-i - Amâsiyye*, Türk. Yazm. İ. Koyunoğlu Ktp. 28/a ; Üniversite Ktp. Nr. 3575, 35/a.

¹² « *Melik Yâğbâşân Artūhî'nin oğlu Hıfset ile Râmda çok gazâ kıldılar kim kıyâmete değin adları añulardı...* », Nr. K. 441, 258/a.

¹³ Veya : Alp. Zirâ, Artuklu paralarında Alp yerine Alıbı (= Alıp) geçmektedir, bk. İ. Galip, *Meskûkât-ı Türkmâniyye Kataloğu*, İstanbul, 1811, s. 26.

¹⁴ XII. yüzyılda İslâmiyetten evvelki unvanlardan *Alp* gibi eski unvanların aynı mânada İslâmî *Gâzî* lâkabı ile birlikte, bilhassa, Artuklulara ait kitâbelerde kullanıldığını görüyoruz. Meselâ bk. Van Berchem, *Amida*, Heidelberg, 1910, s. 76, 92, 104, 122 ; Ayn. müel., *Arabische Inschriften aus Armenien und Diarbekr*, Berlin, 1910, s. 148 v.d. Krş. F. Köprülü, *Alp, Isl. Ansikl.* I, 381.

ümerâ gibi ¹⁶, Selçukluların hizmetine girmiştir. Nitekim, 1130 = 1718 senesinde *Belâbilü'r-râsiyye fî riğâzı mesâ'ili'l-Amâsiyye* adında olukça mufassal bir *Amasya Tarihi* yazan Muştafa Vâzih el-Amâsi, Halifet Alp-Gâzi'nin 'iyâl-u-evlâdı ve pek çok askeri ile yerleşmek üzere Amasya'ya geldiğini zikreder ¹⁸. Öte yandan, bâzı yanlışlıklarına rağmen, Amasya'da mevcut bir çok vakfiyeyi gördüğü anlaşılan Hüseyin Hüsameddin Efendi'ye göre, Halifet Alp-Gâzi, I. Gıyâseddin Keyhusrev (ölm. 1211) ile I. 'Alâeddin Keykubâd (ölm. 1237) devirlerinde Amasya'da emir olarak bulunmuş, I. 'Alâeddin Keykubâd'ın bâzı seferlerine katıldıkdad sonra kâfirlerle (tabi'i Gürcülerle) giriştiği bir gazâda şehid düştüştür ¹⁷. Mustafa Vâzih el-Amâsi, muhtemelen 622 = 1225 senesinde şehid olan Halifet Alp-Gâzi'nin, bir al kaputa kaplı kürkü, kılıcı ve diğer sefer malzemesi ile birlikde, sonradan yerine yeni binalar yapılan sarayındaki ¹⁸ hücreesine (bugünkü türbesine) gömüldüğünü kaydetmektedir ¹⁹. Hüseyin Hüsameddin Efendi, hiç bir kaynağa atıfda bulunmamakla beraber, Halifet Alp-Gâzi'nin I. Kılıç Arslan (ölm. 1107) ın damadı Gödül Bey'in ahfadından Şücâeddin Tülî Bey b. Türkânşâh'ın oğlu olduğunu söyler ki ²⁰, onun bu kaydı, Hekim Bereket'in ifadesi ve Halifet Alp-Gâzi'nin Fahreddin 'Alî b. Muhammed el-Buhârî ²¹ ile talebeleri için inşâ ettirdiği 606 = 1209 tarihli medresesi kitâbesi ²² ile bağdaşmaktadır :

¹⁶ Nitekim, Selçukluların hizmetlerine girip *Emîrül-ümerâ* (= Beylerbeyi) lığa yükselen emirler gibi, bizzat Yağribasan'ın Muzafferüddin Mağmüd, Zabîreddin-ili ve Bedreddin Yûsuf adlarındaki oğulları da, uç-beyleri olarak, I. Gıyâseddin Keyhusrev ve I. 'İzzeddin Keykävüs zamanlarında mühim roller oynamışlardır, bk. İbn Bibî, *Selçûknâme*, nşr. M. Th. Houtsma, Leiden, 1902, III, 62, 65, 99, 100, 106, 171; IV, 24, 40, 44, 75; Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, nşr. O. Turan, Ankara, 1944, s. 32 (*evlâd-ı Yâğribasân*).

¹⁷ Bk. Üniversite Ktp. Nr. 3575, 38/a.

¹⁸ Bk. H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, II, 357 v.d., 360.

¹⁹ Nitekim, 1130 = 1718 senesinde Amasyalı Şeybü'l-'imâre Şeyh Mehmed Efendi, bir kaç hücre ve bir han bina etmiştir, bk. Mustafa Vâzih, *ayn. esr.*, 38/b.

²⁰ « ... gazâda iken şehid olub üzerinde bulanan bir al kabuda kablu kürki ve bir kılınıc ve sâ'ir eşvâb-ı seferiyesiyle sarayında vâkı hücreesine vâz'itdiler, vaqt-i şebûmızda müşâhede iderdük », bk. *ayn. esr.*, 38/a. İ. K. Ktp. 28/a.

²¹ Bk. *Amasya Tarihi*, II, 354.

²² Bk. *Amasya Tarihi*, II, 355. Burada bahis konusu olan zat, Köse-dağ savaşından sonra Şâhib Mühezzebüddin ile birlikde Baycu'nun yanına giden Amasya kadısı Fahreddin Buhârî olmalıdır, bk. İbn Bibî, IV, 243 - 5, 248.

²³ Bugün, bu taş kitâbe, II. Bayezid Medresesi'nin müze kısmında muhafaza edilmektedir.

- 1 — بسم الله الرحمن الرحيم
- 2 — امر بعمارة هذه المدرسة
- 3 — المباركة العبد الضعيف
- 4 — الامير المجاهد الغازي
- 5 — مبارز الدين خليف الب
- 6 — ابن تولى رحهما الله
- 7 — في تاريخ سنه ستة وسمائة²³

Halbuki, İ. H. Uzunçarşılı, gerek kitâbede ve gerekse Hekim Bereket'in eserinde açıkça belirtilen İbn Tülî'yi, yanlış olarak, İbn Süli şeklinde okumuştur ki²⁴, bu okuyuşa istinat eden A. Gabriel de aynı yanlışlığı devam ettirmiştir²⁵. Öte yandan, Türkânşâh'ın ismi, bugün Amasya Evkaf Müdürlüğünde bulunan 722 = 1322 tarihli Halifet Alp-Gâzi'nin vakfiyesi suretinde görülmektedir²⁶.

II.

II. MURAD VE KARAMAN-OĞLU İBRAHİM BEY NAMLARINA YAZILAN İKİ FERAH-NÂME

Türkçe'nin XIV. yüzyılda birdenbire büyük bir inkişâfa mazhar olarak Suriye ve Mısır dahil bütün Orta-doğu'ya yayıldığını, bir çok müelliflerin, arabça ve farsçanın yerine geçen bu dilde yazdıkları ve umûmiyetle harekeli olan eserlerini mahallî beylere veya vâli ve hükümdarlara ithaf ettiklerini görüyoruz. Bilhassa, Mısır ve Suriye'ye hâkim olan Memlûklü Sultanı el-Meliku'z-zâhir Seyfeddîn Berkök devrinde (784=1382/801=1399) türkçenin gittikçe önem kazanması, hattâ, hukukî (=kazâ'î) meselelerin bile bu dille konuşulması, çok dikkate şâyândır. Nitekim,

²³ Bu kitâbe, Mustafa Vâzih el-Amâsî'nin İ. Koyunoğlu kütüphanesinde bulunan nüshasının sonunda bulunmaktadır. Ayr. bk. H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, I (1307), s. 197.

²⁴ Bk. Kitâbeler, İstanbul, 1927, s. 94.

²⁵ Bk. *Monuments Tarcs d'Anatalie*, II, *Amasya-Tokat-Sivas*, s. 58.

²⁶ Bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, s. 95.

hukukî meselelerde Hanefî kadımlarla türkçe konuşan Berkük²⁷, bir çok eserin bu dile tercüme edilmesini emrettiği gibi²⁸, Memlûklü nâib (=vâli) leri de, kendi adlarına türkçe eser yazdırmışlar veya tercüme ettirmişlerdir. Berke Fakih, *Kitâb İrşâdu'l-mülük ve's-selâî'n* adlı eserini²⁹, Memlûk nâiblerinden Seyfeddîn Becmân, *Manzûmesini* de İskenderiye'de Cenevizlilerle savaşılan Altunbuğâ el-Çobânî namına yazmıştır³⁰. Öte yandan, türkçe *Yüz Hadîs*'i yazan ez-Zarîr (Muştafa b. Yûsuf b. 'Ömer el-Erzenürümî)³¹, Vâkîdî'nin *Futûhu's-Şâm*'ım 795 = 1393 de Halep Nâibi Çolpan namına tercüme etmiş³², Tulu Bey'in isteği üzerine de *Ok atmak ilmi* (= *kitâb fî 'ilmi'n-nuşşâb*) hakkında türkçe bir eser kaleme alınmıştır³³. Nihayet, Seyf Sarâyî de, Sa'dî'nin meşhur *Gülistân*ım Memlûk emirlerinden biri namına türkçeye tercüme ettiği gibi³⁴, baş-hâşşekî Demür Bey (= Seyfeddîn Altunbuğâ) namına *Münyetü'l-ğuzât* adında türkçe bir eser kaleme alınmış³⁵ ve *Kitâb baytaratü'l-vâzih* türkçeye tercüme edilmiştir³⁶.

²⁷ ان رفوق تكلم بالتركي حق القضاء bk. İba Hacerî'l-'Askalânî, İnbâ'u'l-ğumr, Arab. Yazm. Veliyüddin Ef. Ktp. Nr. 2340, I, 65/a. İşte bu sebebledir ki, 824 = 1421 de, türkçe konuşulan Mısır'da fıkıh hakkında türkçe bir kitâb (= *Kitâb fi'l-fıkh bi-lisâni't-tarkî*, Feyzullah Ef. Ktp. Nr. 1046) yazılmıştır. Bu hususta bk. T. Halası Kun, *Die mameluk-Kiptschkischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul, Körösi Csoma - Archivum*, III (1940), s. 80; A. İnan, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1953, s. 68.

²⁸ « buyurdî gör siza türkî söylemen », bk. *türkçe Sıyer Kitâbı*, Nuruosmaniye Ktp. Nr. 3347, 2/a. Ayr. bk. ez-Zarîr, *Sıyer-i Nebi tercümesi*, (sene. 790 = 1388), Üniversite Ktp. Nr. 2384, 6/b (ayr. bk. Fâtih Ktp. Nr. 4286; İ. K. Ktp. 1/b). Krş. M. Tahir, *OM*, İstanbul, 1342, III, 137 v.d.

²⁹ Ayasofya Ktp. Nr. 1016, 1/a - 2/b.

³⁰ Mısır'da yazılan bu ilk Kıpçakça metin hak. bk. A. İnan, *XIII-XV. yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak lehçeleri*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1953, s. 64 v.d. Krş. F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1926, s. 371 v.d.

³¹ Bk. Millet Ktp. Ali Emirî, Şer'îye, Nr. 1154.

³² Bk. Ali Emirî Ktp. Nr. 434. Necip Âsım, *Mısır'da yazılmış Türkmençe kitap, Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I (1932), s. 54 v.d. Ayr. bk. T. Halası Kun, *agn. mak.*, *Körösi Csoma - Archivum*, III (1940), s. 77 v.d.

³³ Bk. Veliyüddin Ef. Ktp. Nr. 3176. Tafsîlât için bk. H. Ritter, *Kleine Mitteilungen und Anzeigen = La parure des cavaliers und die literatur über die ritterlichen künste*, *Der Islam*, XVIII, Heft 1/2 (1929), s. 136.

³⁴ Bk. F. N. Uzluk, Seyfi Serâyî, *Gülistan Tercümesi*, Ankara, 1954. Bk. A. Battal-Taymas, *Seyf Serâyî'nin Gülistan tercümesini gözden geçiriş*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1955, s. 73 v.d.

³⁵ Bk. III. Ahmed Ktp. Nr. 3468. Krş. H. Ritter, *agn. mak.*, *Der Islam*, XVIII, s. 125. Ayr. bk. Yurdağül Oyma, *Münyetü'l-ğuzât üzerine bir dil tedkiki*, *Tez*, T. 520.

³⁶ Bk. H. Ritter, *agn. mak.*, *Der Islam*, XVIII, s. 122. Bütün bu kitaplar hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkük devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961,

§ 1. İşte Feraḥ-nâmelerin ilki de 789 = 1387 de Kemal-oğlu İsmail tarafından arabça mensur bir hikâyeden tercüme edilmek suretiyle Trablus-Şam Nâibi Mîr Gâzî namına yazılmıştır ³⁷. Bununla beraber, tercümeyle bir takım ilâveler yapıp kendinden evvel manzum olarak yazılmış türkçe bir eski nüshaya da işâret eden Kemal-oğlu, *hikâyet-i Feraḥ-nâme* başlığı altında :

صَفِيئُورَمَ اَكَا كَيْمِ مِثْلِ يُقْدُرُ
اُولُولُقِ اِسْدُرُ اِحْسَانِ جُو قُدُرُ

türkçe besmele çektikden sonra, *āgāz-ı dāsītān* ile başlamakda :

جَلَبِ اِدِنْ اَكُوْبِنْ اَيْدِلُوْمَ سُوْرُ
بَرُو بِنْدِنْ يَكَا دُتْ قَوْلَعُو كُوْرُ

kendinin ve 3.100 beyitten mürekkep olan kitabının adını açıklamaktadır :

كَمَانَ اُغْلِي دُرْتَدِي نُبْجَهَ بَحْجَا
كِه بَرِ اِسْحَجِي دُوْتُوْبِ وِرْمَادِ اِحْقَه
مُنَاسِبْدُرُ بُو قِصَهَ جُوْنِ كُرُومِ
قَرَحْ نَامَهَ دِيُوْبِنْ اَذْ اُرُومِ ⁽³⁸⁾

* *

XIV. yüzyılda Anadolu'da da her bakımdan inkişâf edip bütün kültür merkezlerinde edebî dil olmaya başlayan türkçenin arzettiği önemi takdir eden müellifler ³⁹, bu dilde kaleme aldıkları eserlerini

s. 108 v.d., 115 v.d. not. 34-6; A. Bodrogiyeti, *Notes on the Turkish Literature at the Mamelake Court, Act. Orient. Hung.*, XIV (1962), s. 273 v.d.

³⁷ F. Köprülü'nün, ikincisi bulunmayan yegâne nüshasının kendisinde olduğunu iddia ettiği bu *Feraḥ-nâme* (bk. *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, İstanbul, 1934, s. 197; *La Littérature turque islāmique, Encyclop. de l'Islam*, IV, 1934, s. 993) nia, ikinci, hem de orijinal bir nüshası, İ. Koyunoğlu kütüphânesinde bulunmaktadır.

³⁸ Bk. İ. Koyunoğlu Ktp. 7/b, str. 10-1.

³⁹ Bu hususta bk. F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 294; Ayn. müel., *Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının tekâmülü, Yeni Türk Mecmuası*, I, sayı: 4, s. 277.

mahallî beylere veya temliknâme, berât ve muâfiyetnâmelerini türkçe olarak yazdıran hükümdarlara ⁴⁰ ithaf ve takdime başlamışlardır. Nitekim, bu şekilde hareket eden müelliflerden Kastamonu'lu Şādî veya Şāzî-i Rūmî (= Şāzî-i meddāh), 763 = 1361 de Kastamonu'da, Candar-oğlu Celâleddîn Bâyezîd (Kötürüm Bâyezîd, ölm. 1385) namına Ebü Mihnef'den tercüme ettiği *Dāsītān-ı maḳtelu'l-Huseyn ibn 'Alī* adlı 3.000 beyitlik manzum mesnevisini yazmış :

قَسَطْمُونِي تَحْتِ كَاهِنْدَه بُونِي
 اَيْلَادِكْ بُنْيَادِ يِكْشَنِيه كُونِي
 يَدِي يُوْزِ اَلْمِشِ اَوْجِنْدَه دُر تَمَامْ
 اَوْلُ كُنْ اَذِيَه كُونِيْدِي وَاَلْسَلَامْ
 بُو كُنْهَكَزْ شَاذِي وَا مَدَا حَا
 رَحْمَتِ اَيْلَه اِي غَنِي اَللَه اَكَا
 كَمْ اَوْلَا شَادِي وَا مَدَا حِي حَقِيْر
 كَمْ قَلَا دَعْوِي هُنُرْ دَنْ اَوْلُ فَقِيْر ⁽⁴¹⁾

Mustafa b. Mehmed de : «*Çelebî Ğiyāşu'd-devle ve'd-dīn sulṭānu'l-ğuzāt ve'l-mücāhidīn cemālu'l-islām ve'l-müslimīn*» lākablarını verdiği Orhan

⁴⁰ Orhan Bey, I. Murad ve Yıldırım Bayezid oğullarının türkçe temlik-nâme, berât ve muâfiyetnâmeleri hakkında bk. Dr. Friedrich von Kraelitz, *ilk osmanlı pâdişahlarının isdâr eimîş oldukları bâzı berâtlar*, TOEM, V, (1330), s. 243 v.d., *Orhan Bey'e bir temliknâme*, sene : 749 = 1348, bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, 9 (1939), s. 102 v. d., Tahsin Öz, *Murad I. ile Emir Süleyman'a ait iki vakfiye*, *Tarih Vesikaları*, I (1941), s. 243-4; S. Ünver, *Yıldırım Bayezid-oğlu Musa Çelebî'nin bir hükmü; Emir Süleyman'ın tuğrası hakkında*; *Yıldırım Bayezid'in İvaz Fakih'e verdiği timâr*, *Belleten*, 42 (1947), s. 335-9; A. Sadık Erzi, *Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar: Orhan Gâzî'nin tuğrası*, *Belleten*, 53 (1950), s. 101 v.d.

⁴¹ İ. Koyunoğlu Ktp. T. 101 (istinsah : 974 = 1567), 103/b. Ayr. bk. GAL, I, 634; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1937, s. 82 de, yanlış olarak *Maḳtel-i Huseyn*'in Meddāh mahlaslı Mevlevî Yūsuf (Yūsufî olacak) isminde bir şair tarafından Candar oğlu namına tercüme edildiğini kaydeder.

b. Osman-oğlu Murad Bey ⁴² namına türkçe bir *Tebāreke Tefsiri* kaleme almıştır ⁴³. Yine bu tarihlerde Ladik (= Laodicea, Tonguzlū, Denizli) beylerinden olup kendisine : « *Hüdāvendigār-ı ʿālemiyān pušt-penāh-i islāmiyān bedrūʾl-islām nūrūʾl-milleti veʾl-amān melceuʾz-zuʾafa* » lākabları verilen Çelebi Murad b. Arslan b. İnanç Bey (ölm. 763=1361 den evvel) adına ⁴⁴ türkçe *İhlas suresi tefsiri* yazılmıştır ⁴⁵. Yine bu yüzyıl için Hoca Mesʿud (= Mesʿud b. Ahmed) un, yeğeni İzzeddin Ahmed ile müştereken hazırladığı *Süheyl-ü-Nevbahar* ⁴⁶, Mevlevi Yüsufi-i meddāh'ın 770 = 1369 da, Sivas'da yazdığı 1,700 beyitten mürekkep *Varaka ve Gülşāh* ⁴⁷, Beypazarlı Maʿāz-oğlu Hasan'ın *Ğazavāt-ı ʿAlī* hakkındaki

⁴² ʿAlāeddīn Esved (= Ali b. Ömer b. Ali el-Karabisārī, ölm. 800 = 1398) in *Rumūzuʾl-esrār* adlı fıkıh kitabına şerh olarak I. Murad namına yazdığı *Kunūzuʾl-envār* adlı eserinde (bk. Nuruosmaniye Ktp. Arab. Yazm. Nr. 1334, 1/a, str. 21), bu Osmanlı beyine : « *Şihābuʾd-devle veʾd-dīn, leysüʾl-islām, ğıyāsuʾl-müslimīn* » lākabları verilmiştir ki, bu lākablar kitâbelerdeki kayıtlarla da bağdaşmaktadır : « *el-melikūʾl-kebīr şihābuʾd-dünyā veʾd-dīn Murād Bey b. merhūm Orhan Bey* », bk. Franz Taeschner and Paul Wittek, *Die Vezirfamilie der Gandarlyzade (14.115. Jhadt), und ihre Denkmäler, Der Islam, XVIII, Heft 1/2 (1929), s. 62.*

⁴³ ... عالی حضرتنا عرض ایلیا اول حضرتنی سودکن بلدره پس تبارک تفسیرین ترجا ایلدی
امید دررکه مبارک ذهننا مستقیم کله و او قینلرک یراغنق لغنا سبب اوله
bk. İ. K. Ktp. *Mecmūʿa*, II, 2/a, str. 1-3.

⁴⁴ İbn Battūta, 1333 de, Denizli (= Tonguzlū) de, İnanç (Uygurlardan beri kullanılan bir lākab) Bey'in oğlu Murad Bey'i görmüş ve onunla konuşmuştur, bk. *Tuhfetu'n-nuzzār*, trc. M. Şerif, I, 320. Ayr. bk. A. Tevhid, *Denizli (Ladik) emāreti, TOEM, II, sene : 13, s. 811 v. d., F. Köprülü, TM, II, 13 ; A. S. Erzi, Belleten, 49 (1949), s. 164 - 5.*

⁴⁵ اما بعد چون خداوندکار عالمیان پشت پناه اسلامیان خسرو کامران دین پرور خدادان منبع
الجود والفضل والاحسان بدر الاسلام نور الملة والامان ملجا الضعفاً اهل ایمان چلی مراد بن
ارسلان بن سناج بك ... اشارت بو ضعیف دجاجیه شمله بیرلدم تفسیره بر رساله ترك دلجه یزله
ارسلان بن سناج بك ... اشارت بو ضعیف دجاجیه شمله بیرلدم تفسیره بر رساله ترك دلجه یزله
دزله
« ملك الامر آناشر العدل باسط الفضل مغیث الخلاق سیف القاب مفخر بر الباب بدر الدولة والدين
şeklinde bir kayıt
vardır, 51/a, str. 16 - 18 (üç kitabı ihtivâ eden bu *Mecmūʿa*, 858 = 1454 de istinsah
edilmiştir). Çelebi Murad'ın oğlu « *Hüdāvendigār-ı muʿazzam sāhibuʾs-seyf veʾl-ğalem
Çelebi Celālūʾd-devle veʾd-dīn İshāq Bey b. Murād Arslān* » namına da *Tebāreke tefsiri*
yazılmıştır, bk. A. Ateş, *TDED, II, Sayı : 3-4 (1948), s. 172. Krş. A. S. Erzi, Belleten, 49 (1949), s. 164.*

⁴⁶ Nşr. J. H. Mordtmann, Hannover. Bu eserin tahlili : F. Köprülü, *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, s. 174 v.d., Kilisli M. Rifat, *TM, II, 401-9.*

⁴⁷ İ. K. Ktp. 15 varak. Nşr. İ. H. Ertaylan, İstanbul, 1945. Ayr. bk. İ. H. Ertaylan, Yüsufi-i Meddāh, *TDED, I, (1946), s. 105 v.d.* Bu eserin aslı : A. Ateş, *Varaka ve*

mesnevilerini, nihayet Ladik (= Denizli) li Nakîb-oğlu'nun Hasan ve Huseyn'nin hayatları hakkında kaleme aldığı manzum *Ğazavât-nâme*-sini ⁴⁸ zikredebiliriz. Öte yandan, Berküç'un çağdaşı Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402), Ahmedî, 792 = 1390 de tamamlanan 8250 beyitlik *İskender-nâmesini* Germiyan-oğlu *Sultānu'l-Germiyāniyye ve'l-emîrū'l-kebir Süleymanşāh* (1368 - 87) namına ⁴⁹ kaleme almış ⁵⁰, daha 790 = 1388 de *Muntaḥabu's-şifā* adında bir tıp kitabı yazdığını bildiğimiz Geredeli İshak b. Murad ⁵¹, 792 = 1390 de *Zahire-i Harezmsāhî* ve İbn Sînā'nın *Ķānūn fi't-ṭıbb*'ına dayanmak suretiyle türkçe *Ħavāşşu'l-edviye* adlı bir tıp kitabı ⁵² ve birinci kısmı nebatlardan, ikinci kısmı ise ameliyattan bahseden türkçe *Edviye-i müfrede* ⁵³ yi hazırlamıştır. Bunlara muvazi olarak, Germiyan-oğlu Süleymanşāh'ın nişāncısı veya defterdarı olan Şeyh-oğlu Mustafa (ölm. 803 = 1401?), önce, 789 = 1387 de,

Gülşah mesnevisinin kaynakları, *TDED*, II, (1946), s. 1-19; Ayn. müel., *Farsça eski bir Varaka ve Gülşah mesnevisi*, *TDED*, V (1954), s. 33 - 50. Şeyh-oğlu Mustafa'nın *Ken-zü'l-Küberā*'amda Yūsufî-i Meddāh'm bir kaç şiirine tesadüf ediyoruz, bk. F. Köprülü, *Meddāhlar*, *TM*, I (1926), s. 12, not. 2.

⁴⁸ Son iki müellifin mesnevileri İ. K. Kütüphânesinde bulunan bir *Mecmā'a*'nın üç risâlesini teşkil etmektedir: 1. - *Ğazavât - nâme-i Ma'âz-oğlu Hasan*, 1/a - 105/a; 5. - *Ğazavât-nâme-i Nakîb - oğlu* (ayr. bk. Millet Ktp. Nr. 1518); 7. - *Ma'âz-oğlu, Evşāf-ı 'Alî*.

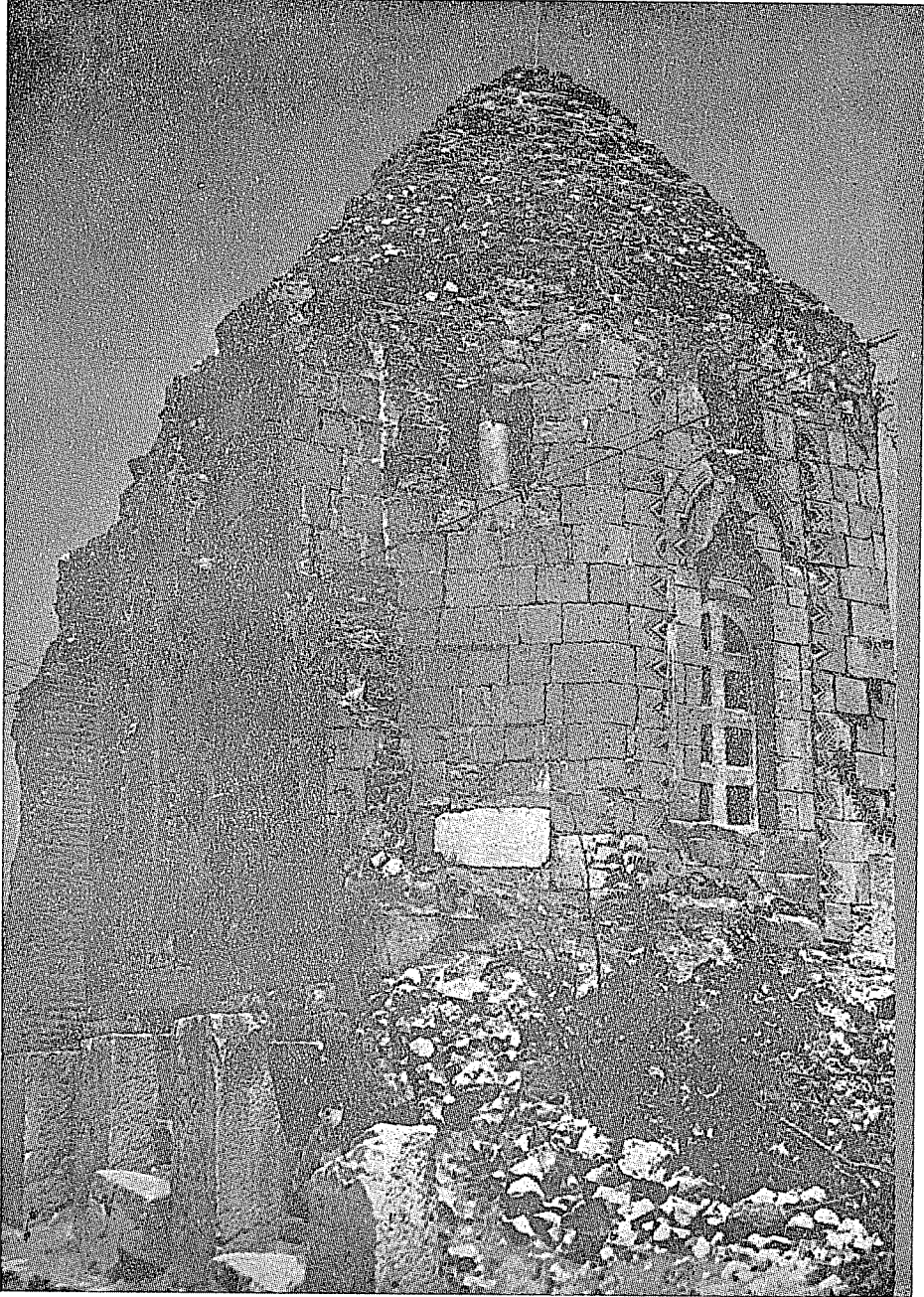
⁴⁹ Sarayı şâir ve ilim adamları ile dolu olan bu Germiyan-oğlu namına *Ķābūs-nâme* ve *Merzubān-nâme* türkçeye tercüme edilmiştir, bk. A. Tevhid, *Kütahya'da Germiyan Beyleri*, *TOEM*, Nr. 8 (1929), s. 508 v.d. Krş. İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 83. Bu iki eserin Şeyh-oğlu tarafından tercüme edildiği ileri sürülmektedir, bk. Zeynep Korkmaz, *TDAY, Belleten*, 1967, s. 267 v.d.

⁵⁰ *İskender-nâme*ia yazılış tarihi ile mahiyeti hakkında bk. Thury Jozsef, *On dördüncü asır sonlarına kadar Türk Dili yadigârları*, *Millî tettebüler Mecmuası*, II, sayı: 4 (1931), s. 111 v.d. Ayr. bk. N. S. Banarlı, *Ahmedî*, *TM*, VI (1936 - 39), s. 54: F. Köprülü, *Ahmedî*, *İsl. Ans.* I, 216. Bununla beraber, eser, sonradan, Osmanlı tarihi kısmı (= *Dāsītān-ı Tevārīḫ-i Mülūk-ı ül-ı Osmān*) da ilâve edilmek suretiyle Bayezid'in oğlu Emir Süleyman (ölm. 1410) a, *Selmān-ı Sāveci*'den tercüme edilen *Çemşîd-ü-Ħürşîd Mesnevisi* (Üniversite Ktp. Nr. 921) gibi, takdim edilmiştir.

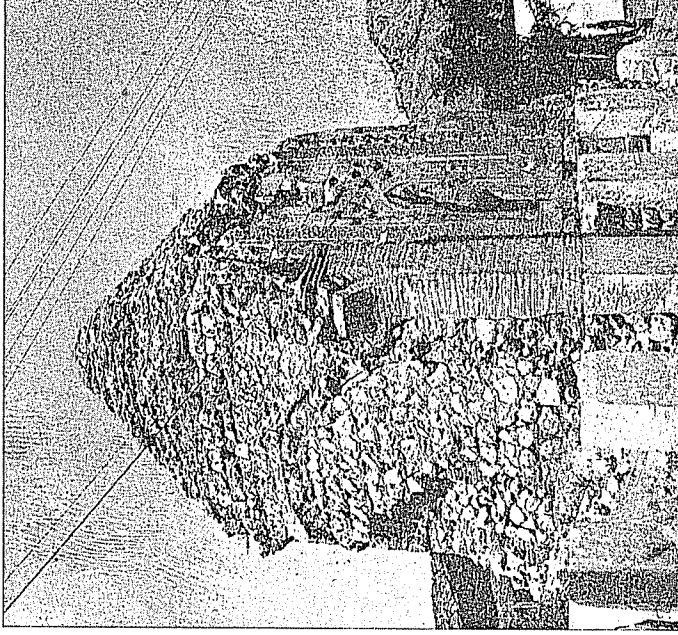
⁵¹ Bk. Pertsch, *Die türkischen Handschriften... zu Gotha*, s. 99. Krş. F. Köprülü, *La Littérature turque islāmique, Encycl. de l'İslam*, IV, 993.

⁵² Bk. Millet Ktp. Tıp, Nr. 109. Krş. A. Adnan-Adıvar, *Osmanlı Türklerinde ilim*, İstanbul, 1943, s. 7.

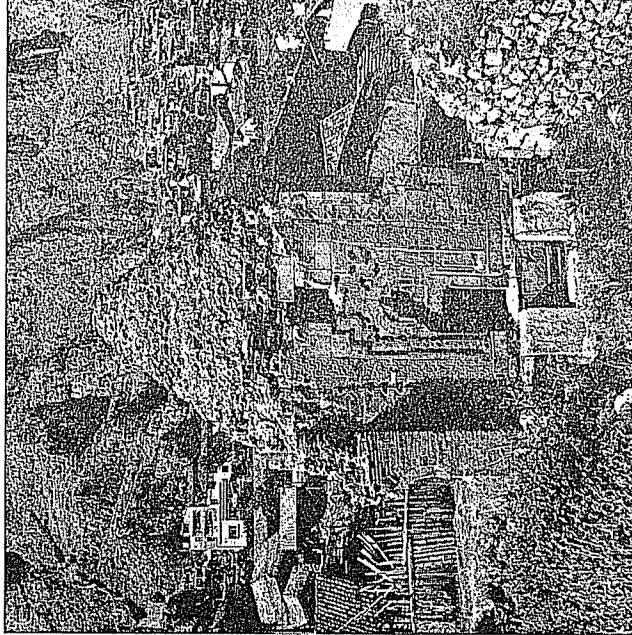
⁵³ Bk. M. Tahir, *OM*, III, 203. Burada bahis konusu olan eser, şüphesiz, İbnu'l-Bayṭār (ölm. 1243) m *Kitābu'l-cāmi' fi'l-edviyeti'l-müfredesi* (bk. İbn ebî Uşaybi'a, nşr. Müller, II, 133) nin tercümesi olacaktır. Esasen bu eser, Umur Bey'in emriyle ismi bilinmeyen bir müellif tarafından *müfredāt-ı ibn Bayṭār tercümesi* adı ile türkçeye tercüme edilmiştir, bk. Esat Ef. Ktp. Nr. 2497; Üninersite Ktp. Nr. 1204. Krş. A. Adnan-Adıvar, *ayn. esr.*, s. 3. Bununla beraber, tercüme emreden Umur Bey'in hangi Umur Bey (Aydın-oğlu, ölm. 1348 - Timurtaş-oğlu Umur Bey, ölm. 865 = 1461) olduğu tetkike değer, bk. A. S. Erzi, *Belleten*, 49 (1949), s. 170 v.d. Her halde metinde belirtilen « sultanımız Umur Bey », Aydın-oğlu Umur Bey olmalıdır.



(Aynı Türbenin son durumu)



(Aynı Türbenin yandan görünüşü)



(Halifet Alp — Gâzi Türbesi'nin önden görünüşü)

Germiyan-oğlu Süleymanşah, sonrada Yıldırım Bayezid namına *Hürşîd ve Feraḥşād* (= *Ḥürşîd-nâme*)'ı yazmış, 803=1401 de de Necmeddîn Dâye (ölm. 654=1256) nin, hükümdarlara saltanat kaidelerini öğretmek maksadiyle yazılmış bir nev'i siyâset-nâme mahiyetinde olan *Mirşâdu'l-ıbâd*'ını ⁵⁴ *Kenzü'l-küberâ*'ı adı ile türkçeye çevirmiştir ⁵⁵. Müphem bâzı kayıtlara göre de, Şeyh-oğlu, türkçe manzum bir *Feraḥ-nâme* kaleme almıştır ⁵⁶. Yine Yıldırım Bayezid veya oğulları zamanında İznikli Kūṭbeddîn Meḥmed (ölm. 821=1418), *farz-ı 'ayn* ve *farz-ı kifāye* üzerine türkçe bir eser yazmıştır ⁵⁷.

XV. yüzyılda daha da inkişâf eden türkçeyi edebî, dinî ve tarihî metinlerde kullanan müellifler ⁵⁸, bu dilde kaleme aldıkları eserlerini, uzun-uzadıya medh ettikleri devrin hükümdarlarına, bilhassa, Osmanlı, Germiyan, Candar ve Karaman beylerine ithaf ve takdim etmişlerdir ⁵⁹. Nitekim, bu yüzyılın başında Ahmed-i Dâ'i (ölm. 1417 veya 1421), Ebū Bekr b. 'Abdellah el-Vâsiṭî'nin *Kitābu't-ta'birini*, türkçe vakfiyesini Kütahya'daki medresesinin duvarına yazdıracak kadar şuurlu olan Germiyan-oğlu II. Yakup Bey ⁶⁰ namına ⁶¹, *Tıbb-ı Nebevîyi* de Timurtaş-

⁵⁴ Mirşadu'l-ıbâd (Tabran, H. 1352) m, Anadolu'nun XIII. yüzyıldaki içtimaî ve dinî tarihi ve vakıflar meselesi hakkındaki önemi hak. bk. F. Köprülü, *Vakıflar Dergisi*, I (1938), s. 137: II (1941), s. 18 v.d.

⁵⁵ Bk. F. Köprülü, *Encycl. de l'Islam*, IV, 993; *Belleten*, 27 (1943), s. 448, not. 1

⁵⁶ Bk. Âşık Çelebî, *Meşâ'irü's-şarâa*, Türk. Yazm. Üniverite Ktp. Nr. 2406, 20/a, str. 19-22; Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-zunūn*, nşr. Ş. Yaitkaya - Kilisli M. Rifat, İstanbul, 1941-3, II, 1253; *Mecmū'a*, İ. K. Ktp. Krş. F. Köprülü, *Türk Dili ve Edebiyatı*, Hatiboğlu, s. 195. Ayr. bk. Nicholas N. Martinovitch, *Feraḥ-nâme of Shaikhî*, *JRAS*, 1929, Part III. - July, s. 447.

⁵⁷ « بلسکل کم بو ضعیف فقیر حقیر قطب‌الدین (بن) محمد بلدکم علمده فرض عین وار و فرض کفایه وار . . . دخی بو ضعیف کردی کم بو فرض الور شول کرکاو و معتبر لطیف و کرکاو اما » bk. İ. K. Ktp. 1/b, str. 5-7, 15-16. Müellifin diğer eserleri: M. Tahir, *OM*, I, 144.

⁵⁸ Dinî metin: ez-zarîr'in tesiri altında kaldığı anlaşılan Süleyman Çelebî (ölm. 825=1422), *Vesiletü'n-necât*, *Mevlid* (yazılışı: 812=1409), nşr. A. Ateş, Ankara, 1954.

⁵⁹ Esasen, bu hükümdarlar, âralarında yaptıkları anlaşmalarda, bu devir türkçesini kullanıyorlardı. Nitekim, 848=1444 de, Karaman-oğlu İbrahim Bey'in II. Murad'a verdiği *Sevgend-nâme*, metinlerde kullanılan türkçedir: « بنکم ابرهیم بکم مرحوم محمد اوغلی القرمانی » الوبی تنکری کلامنه قریوب صدق و اخلاصه بلا حیه اند ایچوب ایدورم که مراد بکوک و اوغلی محمد bk. Kâtip Yahya b. Mehmed, *Menâhicü'l-inşâ*, İ. K. Ktp. 77/a (istinsah: 890=1485, istinsah eden: Mollâ Gürânî). Ayr. bk. Bibi. Nat. Suppl. Ture. Nr. 660 (istinsah: 889=1484). Krş. İ. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, I (1937), s. 120-1.

⁶⁰ Bu kitâbeden ilk defâ bahseden Balkasonoğlu'dur, bk. *ane inscription Turque à Kütahja*, *Keleti Szemle = Revue Orientale*, VI (1905), s. 351-6. Ayr. bk. H. Edhem,

oğlu Umur Bey (ölm. 865 = 1461) adına ⁶² türkçeye tercüme etmiştir ⁶³. Bundan sonra, Yazıcı-oğlu Ali, 1424 de, İbn Bîbî'nin *el-Avāmiru'l-^cAlā²iyge fi'l-umūri'l-^cAlā²iyge* adını taşıyan Anadolu Selçukluları tarihini, bâzı ilâvelerle, II. Murad namına türkçeye tercüme ettiği gibi ⁶⁴, 828 = 1425 de Balıkesirli Devlet-oğlu Yusuf, yine bu hükümdar için Maḥmūd b. 'Ubeydellah al-Maḥbūbî (ölm. 1347) nin fıkıha dair meşhur viḳāye (= *Viḳāyetu'r-rivāye fī mesā²ili'l-hidāye*) sini nazmen türkçeye tercüme etmiş ⁶⁵, Germiyanlı Şeyhî (Ḥekīm Sinān, ölm. 1430) de *Ḥusrev-ü-Şirīn*'ini aynı hükümdara ithaf ve takdim etmiştir ⁶⁶. Öte yandan, Aydıncık (= Edincik) lı Musa 'Abdî, 833 = 1430 de, Naşîru'd-dīn Tūsî (ölm. 1274) nin, Danyal Peygamberin oğlu Câmâsb'ın Şâh-ı mârân'm yanında geçirdiği hayatından, dolayısıyla esrâr-ı ulûma erişinden bahseden dinî ve ahlâkî *Câmâsb-nāmesim* ⁶⁷ doğduğu şehirde tercüme ederek II. Murad'a ithaf etmiş :

Al-ı Germiyan Kitâbeleri, TOEM, I, 116, str. 2-3-4. Krş. İ. H. Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, İstanbul, 1932, s. 79.

⁶¹ Bk. Millet-Hekimoğlu Ktp. Nr. 588, 1/a. Krş. İ. H. Ertaylan, *Ahmed-i Dâ'i, hayatı ve eserleri*, İstanbul, 1952, *faksimile*, 3. s. 329 v. d.

⁶² Bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr. faksimile*, 7, s. 387 v. d. Bursa'daki câmiine türkçe kitâbe koyduran Timurtaş Paşa-oğlu Umur Bey (bk. A. Tevhid, *Barsa'da Umar Bey Câmii kitâbesi, TOEM, II, sayı: 13, s. 868 v. d. Ayr' bk. H. B. Kunter, Kitâbelerimiz, Vakıflar Dergisi, II, 445 v. d.*), devrin ilim adamlarını himayesine almıştır ki, adına pek çok kitap ithaf edilmiştir. Nitekim, Mehmed b. Mahmud-ı Şirvânî, 831 = 1428 de yazdığı *Cevher-nâmesini* bu Osmanlı emirine ithaf etmiştir, bk. F. Köprülü, *Encycl. de l'Islam, IV (1934), s. 995; A. S. Erzi, Belleten, 49, s. 171.*

⁶³ Ahmed-i Dâ'i'nin diğer türkçe eserleri hak. bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr. faksimile*, 1, s. 313 v. d., *faksimile*, 4, s. 341 v. d., *faksimile*, 9, s. 425 v. d.

⁶⁴ Bk. *Tevârîh-i âl-ı Selçûk*, Türk. Yazm. Revan Ktp. Nr. 1390, 286/a. Nşr. M. Th. Houtsma, Leiden, 1902, III, 87, 372, 382. Krş. A. S. Erzi, *Ibn Bîbî, İsl. Ansikl. 47. (1950), s. 716.*

⁶⁵ خان سرد بن محمد خايجون || جمله اقليم لاره اول سلطانچون

Bk. İ. K. Ktp. 4/a, str. 1; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Nr. Y. 254, 3/a. Bu eser hak. bk. F. E. Karatay, *Türkçe Yazmalar Kataloğu, I (1961), s. 76 v. d.*

⁶⁶ 818 = 1415 de, Karaman seferinden dönen Çelebî Mehmed'i (bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar, İsl. Ansikl. VI. 324*) tedavi eden Şeyhî'nin bu eseri hakkında bk. F. K. Timurtaş, *Şeyhî'nin Husrev ü Şirin'i*, İstanbul, 1963; Ayn. müel. *Şeyhî, hayatı ve eserleri*, İstanbul, 1968. Ayr. bk. A. Zajaczkowski, *Poemat iranski Ḥasrev-u-Şirîn w wersji osmansko-tureckiej Şeyhî*, Warszawa, 1963. Öte yandan, Haṫîb-oğlu'nun *Ferah-nâme*inin Şeyhî'nin şiirleri olduğu ileri sürülmektedir, bk. N. N. Martinovitch, *Ferah-nâma of Shaikhî, JRAS (1929), s. 450.*

⁶⁷ Ayasofya Ktp. Fars. Yazm. Nr. 4795. Eserin mahiyeti: *Dāyiretü'l-Ma^carif-i Fārisî*, I (1345), s. 720. *Câmâsb-nâmenin*, ilk defâ, Ahmed-i Dâ'i tarafından türkçeye tercüme edildiği anlaşılmaktadır, bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr. faksimile*, 3. s. 145 v. d.

شهر آیدنحقی اچنده بو کلام
 یازلوبن دوزلوب اولدی تمام
 چوق امک زحمت چکوب کوزدک الم
 امدیری اوش تمت دیو صلنم قلم
 چون تمام ائدم بو جامسب نامی
 حقه شکر ایدب برقدم خای⁽⁶⁸⁾

yine kendisine : «*Hādāvendigār-ı ʿālemiyān, nāşiru'l-ʿadlı ve'l-ihsān, sulṭānu'l-ʿizzı ve'l-mücāhidın, ʿaqlı mekān, ʿadlı kān, kätılı'l-küffār ḳāmıʿi'l-fuccār*» lâkablari verilen II. Murad namına bir de türkçe mensur *Cāmāsb-nāme* (= *Kitāba hikāyet-i Cāmesb-nāme-i ibni Dāniyāl Peyğamber*) kaleme alınmıştır⁶⁹. Öte yandan, Mustafa b. Seydī, yine Naşiru'd-din Tūsi'nin Hülāgū namına kaleme aldığı *Cevher-nāme-i İlḫānsini Cevher-nāme-i Sulṭān Murādı* adı ile II. Murad namına türkçeye tercüme edip yedi makale halinde tertip etmiş⁷⁰, Sinoblu Mukbil-Zāde Mü'min (= Mü'min b. Muḳbil b. Sinān-ı Sinöbī), 841 = 1437 de, Zeynüddin Ebu'l-Fazl İsmail el-Cürcānī (ölm. 1135) nin *Zahîre-i Hārezmsāhîsine* istinaden kaleme aldığı türkçe *Zahîre-i Murādîye ve Miftāhu'n-nür ve Hazā'imü's-surūr* adlı tıp kitaplarını II. Murad'a ithaf etmiştir⁷¹. Aynı tarihte Manyas-oğlu Mahmūd, *A'cebu'l-icāb* adlı

⁶⁸ Bk. İ. K. Ktp. 152/b, str. 1-3.

⁶⁹ خداوندکار عالمیان ناشر العدل والاحسان سلطان المرز والمجاهدين عقل مكان عدل كان قاتل الكفار ومع الفجار سلطان مراد بن سلطان محمد خان حضرتته عرض اولته حق سبحانه و تعالی درگاهنده امید اولدرکه بو غریب و عجیب حکایتی و بو لطیف ترین روایتی تمام ایدوب الله تعالی توفیق درگاهنده امید اولدرکه بو غریب و عجیب حکایتی و بو لطیف ترین روایتی تمام ایدوب الله تعالی توفیق ... روزی قلوب اکی جهان پادشاهلقتنده عزیز قله ...
 Yazıcı-oğlu'nun II. Murad namına türkçeye tercüme ettiğini kaydettiğimiz *Selçuk-nāme* sinde de görülmektedir, bk. nşr. M. Th. Houtsma, III, 87, 372, 382. Bununla beraber, gerek I. ve gerekse II. Murad'a verilen lâkablari, aşağı-yukarı, Selçuklu sultanlarına verilen lâkablari olduğu da bir gerçektir. Meselâ bk. O. Turan, *Türkiye Selçukluları hakkında resmî vesikalar*, Ankara, 1958, s. 14, 94, 105.

⁷⁰ Bk. İ. Koyunoğlu Ktp.

⁷¹ Bk. Nuruosmaniye Ktp. Nr. 3585; Bibi. Nat. Anc. fonds Turc, Nr. 172. Bunlar hak. bk. A. Adnan-Adıvar, *agn. esr.*, s. 13-4; A. Ateş, *TDED*, II, 3-4 (1948), s. 175. Paris nushasında bu eserin İsfendiyār b. Bāyezid'e ithaf edildiği kayıtlıdır, bk. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, I, 1932, s. 71 v.d. Krş. A. S. Erzi, *Belleten*, 49 (1949), s. 169.

eserini Üsküb'de II. Murad'a ithaf etmiş ⁷², 'Atfâr (ölm. 627 = 1230) ın ⁷³ *Muşîbet-nāmesi* Pir Mehmed b. Yusuf Ankaravî, *Ḳābūs-nāme* de 835 = 1431 de Mercimek Ahmed tarafından türkçeye tercüme edilmiştir ⁷⁴. Nihayet, Necmeddîn Dāye (= Ebü Bekr 'Abdellah b. Muḥammed er-Rāzî, ölm. 654 = 1256) nin I. 'Alâeddîn Keyḳubād namına kaleme aldığı *Mirşādu'l-'ibād min el-mebde'ile'l-ma'ād tuḥfetan li's-Sultān Keyḳubād* adlı eseri, Kasım b. Mahmud-ı Karahisârî tarafından *İrşādu'l-mūrîd ile'l-murād fî tercemeli Mirşādi'l-'ibād tuḥfetan li's-Sultān Murād* adı ile II. Murad namına türkçeye çevrilmiş ⁷⁵, *Ḥayātu'l-ḥayvān*, Mehmed b. Süleyman tarafından türkçeye tercüme edilmiştir ⁷⁶. Bu arada, Celâeddin-i Rûmî (ölm. 1273) nin *Mesnevîsinin* 840 = 1436 da *Mesnevî-i Murādî* adı ile türkçeye tercüme edilerek II. Murad'a ithaf edildiğini ⁷⁷, millî an'anelerin tekrar canlandığı bu devirde türkçe şiirler yazan ilk Osmanlı padişahı II. Murad'ın emriyle Tokat-kalesi Dizdarı 'Ârif 'Alî'nin, manzum parçalarla süslediği *Dānişmend-nāmeyi* yeniden tertip ettiğini de belirtmek isteriz ⁷⁸.

§ 2. İşte Honas-Kalesi'nde doğduğunu bildiğimiz Haṭîb-oğlu (Mehmed ?) de, 829 Rebiülâhir = 1426 Martında, yedi senelik bir çalışma sonunda arabçadan tercüme etmek suretiyle mesnevi tarzında hazırladığı *Ferah-nāmesini* II. Murad namına kaleme almış ve eserinin başında ve sonunda Doğuda ve Batıda bu devrin en âdil ve sulhperver hükümdarı olarak kabul edilen bu Osmanlı padişahını ⁷⁹ medh ettiği ⁸⁰ gibi, tanınmış

⁷² Bk. Bibl. Nat. Anc. fonds Ture, Nr. 13.

⁷³ İran edebiyatının en büyük süfî-şâirlerinden Ferîdü'd-dîn 'Atfâr'ın eserleri kak. bk. Mîrzâ Muḥammed Ḳazvîni, 'Atfâr, *Tezḳirat al-avliyā*, Leiden, 1905, s. II-XIX.

⁷⁴ Bk. Bibl. Nat. Suppl. Ture, Nr. 530.

⁷⁵ Bk. Fritz Meier, *Stambaler Handschriften dreier Persischer Mystiker: 'Ain al-Quḫāt al-Hamadānî, Nağm ad-dîn al-Kubrā, Nağm ad-dîn ad-Dāja, Der Islam, XXIV, Heft I (1937), s. 34 v.d.*

⁷⁶ Bk. Nuruosmaniye Ktp. Nr. 2998-9; Revan Ktp. Nr. 1664.

⁷⁷ Bk. F. Köprülü, *Encycl. de l'Islam, IV, 995.*

⁷⁸ 'Ârif 'Alî hak. bk. F. Köprülü, *Anadolu Selçukluları tarihi'nin yerli kaynakları, Belleten, 27 (1943), s. 426 - 7.*

⁷⁹ Bu hususda bk. Devlet-oğlu Yusuf: «'adlile âlimler içinde ferîd», bk. *Viḳāye tercümesi*, TSM. Ktp. Nr. Y. 254, 3/a. II. Murad'ın çağdaşı Memlûklü müellifi İbn Tağrî-birdî: فهو خير ملوك زمانه حزما و غرما و كرما و شجاعة bk. *al-Manhalu's-şāfi va'l-mustavfi ba'da'l-vāfi*, Arab. Yazm Nuruosmaniye Ktp. Nr. 3429, II, 414/b ve 1433 de Edirne'de bu hükümdarı gören Fransız seyyahı Bertrandon de la Broquière'in ifâdesi, bk. *Voyage d'Outremer*, nşr. Ch. Sehefer, Paris, 1892, s. 181 v.d.

⁸⁰ Bk. Nicholas N. Martinovitch, *Farah-nāma of Shaikhî, JRAS, 1929, part III. - July, s. 446. Krs. İ. H. Ertaylan, Bahrü'l-ḥakā'ik, İstanbul, 1960, s. 17.*

devlet adamlarından İbrahim Paşa (ölm. 832 = 1429) yı, Halil Paşa (ölm. 857 = 1453) yı, Hamza Bey'i ve Mehmed Ağa'yı da göklere çıkarmıştır ⁸¹.

Haṭīb-oğlu, yine kendi ifâdesine göre, yedi senelik bir mesâiden sonra, aslında ithafiyesini ve son medhiye kısmını değiştirerek, hazırladığı diğer bir *Feraḥ-nāme*yi, bir sene sonra, yâni, 830 = 1427 senesi Rebiülâhîrinin sonunda Karaman-oğlu II. Tâcüddin İbrahim Bey (1423-1464) e ⁸² takdim etmiştir. Nitekim, II. Murad için yazdığı medhiyeyi :

شاهِ عالمِ مَعْدِنِي لُطْفِ وَ وَقَا
عَدْلِهِ أَلْدِي كُدُورَتَلَرِ صَفَا
شاهِ مُرَادِ حَانَ مُحَمَّدِ حَانْدَرِ
مَسْنَدِي جَدِّي نَسَبِ عُثْمَانْدَرِ ⁽⁸³⁾

Karaman-oğlu İbrahim Bey'e ithaf ettiği *Feraḥ-nāmede* :

شاهِ عالمِ مَعْدِنِي لُطْفِ وَ وَقَا
عَدْلِيلِهِ أَلْدِي كُدُورَتَلَرِ صَفَا
سِرِّي إِبْرَاهِيمِ شاهِ كَلْمُرَانِ
مَسْنَدِي جَدِّي نَسَبِ صَاحِبِ قِرَانِ ⁽⁸⁴⁾

⁸¹ Bk. Bu eserin Peşte'deki nüshasından ilk defâ bahseden V. D. Smirnov'dur, bk. *Mecmû'a-i müntahabât-ı âşâr-ı 'Osmânîya*, st. Petersburg, 1903, mukaddime : XXII - XXIII, s. 433 v.d. Krş. Nicholas N. Martinovitch, *Feraḥ-nāma of Shaikhî*, JRAS, 1929, part III. - Jaly, s. 446. Nşr. J. Németh, *Das Feroḥ-nāme des Ibn Hatîb*, Le Monde Oriental, 1919, s. 145 v.d. Bu eserin tahlil ve tenkidi : F. Köprülü, TM, II, 489 v.d., Ayn. müel., *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, İstanbul, 1934, s. 192 v.d. II. Murad'a takdim edilen bu *Feraḥ-nāme*nin diğer nushaları : İ. H. Ertaylan, *Baḥrül-Hakâ'ik*, s. 12 v.d.

⁸² Karaman-oğullarının en büyük hükümdarı olan Tâeüddin (bâzan : Sârimüddin) İbrahim Bey hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar*, *İsl. Ansikl.* VI, 325 v.d., Ayn. müel., *son Osmanlı - Karaman münasebetleri hakkında araştırmalar*, *Tarih Dergisi*, 17 - 18 (1963), s. 43 v.d., İ. H. Uzunçarşılı, *İbrahim Bey'in Karaman İmâreti vakfiyesi*, *Belleten*, I (1937), s. 56.

⁸³ Bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr.* s. 17.

⁸⁴ Bk. İ. Koyunoğlu Ktp. 4/a.

şekline sokmuştur. 6.000 beyitten mürekkep bu *Ferah-nāme*, yüz hadîs ve yüz hikâyeyi hâvî nasihat ve mev'izelerle dolu ahlâkî mahiyette bir eser olup ⁸⁵, müellifin, hakkında uzun bir medhiye yazdığı Karamanoğlu'ndan başka Karamanlı vezirlerden Eminüddin (metinde: Emendin) ⁸⁸ için de beş ed'iyeyi ihtivâ etmektedir :

(87) مُفَخَّرِ الْفَخْرِ الْجِيُوشِ شَاهِ أَمْنِ دِينِ
 كَوَكْلِ صَافِي زَيْتِي هَبْ خَيْرُ دِينِ
 أَوْلُ أَصَفِ صَيِّفَتِ وَزِيرِ نَامِدَارِ
 نُجْمِهِ مَخْلُوقِكَ نَسَاهِي شَهْرِ يَارِ

⁸⁵ İ. Koyunoğlu kütüphânesinde bulunan bir *Mecmū'anım* içinde yer alan bu *Ferah-nāme*, bu *Mecmū'anım* 1-172 sahifelerini kapsamaktadır. *Mecmū'a*, diğer beş risâle ile birlikte 1036 = 1627 da istinsah edilmiş ve baş tarafında da bu kitabın Kara Müfti-Zâdelere ait olduğuna dair bir kaydı ihtivâ etmektedir.

⁸⁸ Bugünkü Karaman'da bulunan *Eminüddin Türbesi* (= Demir gömlek) bu Karamanlı vezire ait olmalıdır. Biz, burada bahis konusu olan zatın, İbrahim Bey'in veziri olup, Konya'da vakıfları olan (bk. *Fâtih devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, nşr. F. N. Uzluk, Ankara, 1958, s. 22. Krş. İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya, 1964, s. 150, 355-6, 373, 986) ve *Sevgend-nāmeoia* hazırlanmasında rolü olan (bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, I, 104, 120) Server Ağa (Anonim, *Nesli Şerif ve silsile-i hâne-dân-ı münîf-i âl-ı 'Osmân*, Bibi. Nat. fonds Ture. Nr. 118, s. 135 de: Surür Ağa) olduğunu tahmin ediyoruz. Lâkabı pek âlâ Eminüddin olabilir.

⁸⁷ İ. Koyunoğlu Ktp. 5/a, str. 10. Burada Eminüddin yerine, âdete uygun olarak Emendin denmektedir. Nitekim, XV ve XVI. yüzyıl belgelerinde 'Alâeddîn yerine 'Alâdîn, Tâeeddîn yerine de Tâeededdîn veya Tâcedîn denmektedir. Meselâ bk. Ayasofya Ktp. 945 numaralı kitap: سلطان ابن السلطان محمد ابن علادين بن فرمان (ayr. bk. *Fâtih devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, nşr. F. N. Uzluk, s. 6); Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 6636 numaralı vesika: تاجدين = تاجدالدين

⁸⁸ F. Köprülü'nün, Haşib-oğlu Mehmed'i, Şekâ'ik (tre. Meedî, İstanbul, 1269, s. 115) e istinaden, II. Murad devri âlimlerinden olup Fâtih'in saltanatı başında İznik Medresesi'nde müderris olarak vefât ettiğini bildirdiği Molla Yegân'm yetiştirmelerinden Haşiboğlu Mevlânâ Tâeeddîn İbrâhim ile aynı şahıs kabul etmesi (bk. *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*; *Haşiboğlu*, s. 193 v.d.; 199-200, 203), bizce, yanlıştır, Zirâ, burada bahis konusu olan Haşib-oğlu, âilece Kastamonu'lu olup (bk. M. Tahir, *OM*, I, 294), belirttiğimiz gibi, bir sene sonra Karamanoğlu İbrahim Bey ve 8 sene sonra da İsfendiyâr b. Bâyezîd namlarına ayrı-ayrı *Ferah-nāmeler* kaleme alacaktır. Sırası gelmiş iken belirtelim ki, F. Köprülü'nün zannettiği gibi (bk. *ayn. esr.* s. 195: Tâeeddîn Mehmed İbrâhim) Mehmed isminin başına hiç bir zaman Tâeeddîn lâkabı gelmez, ancak, İbrâhim isminin başına gelir. Mehmed isminin başına ise, umumiyetle, Gıyâseddîn, Nâşirüddin gibi lâkablar gelir.

Haḫīb-oğlu Meḫmed ⁸⁸, Karaman-oğlu'na ithaf ettiği bu *Feraḫ-nāme*-nin başında :

مَرَحَمَتِ إِيْتِ إِمْدِ فَصْلِكَ قَلْبِ نَصِيْبِ
اَوْشِ يُوْزِي قَاْرَهْ قُلُكْ إِبْنِ حَطِيْبِ

şeklinde kendini tanıttıktan sonra eserinin mahiyeti ile ismini belirtmekte :

چُون قُلُكْ بُو دَاِسْتَانِي سُيَلْدِي
اَلْتِ بِيكْ بِيْتِ شَهْرِ سْتَانِ اَيْلَانِي
خُوْبْ حَدِيْثِي دُرْ رَسُوْلِكْ اِيْنِي كِبَارِ
يُرْ نَصِيْحَتِ دُرْ قُوْ هَرْنَا كِهْ وَاَزْ
اِسْمِي قِلْدُمْ فَرَحْ نَاْمَهْ اِيْ شَاهِ
اَدْنَا كَسْدُ اَوْلُوْزْ يِيْسَهْ كِهْ اَهْ

sonra da : « *fī beyān-ı tāriḫ der ḫatm-i kitāb* » başlığı altında eserini kimin namına ve hangi tarihte yazdığını açıklamaktadır :

شَاهِ اَدِيْسَهْ يَزْدُمْ نَاْمِ اَيْلَانُمْ
اَوْشِ رَبِيْعِ الْاَحْرَدَهْ تَاْمَمِ اَيْلَانُمْ
بِلِ حِسَابِي چُونَكِهْ سَكِرْ يُوْزْ اَوْتُرْ
هَجْرَتَهْ كَيْمَشْدِي اِسْبُوْ سُوْزْ ⁽⁸⁹⁾

*
*
*

Bu suretle, önce II. Murad, sonra da Karaman-oğlu II. İbrahim Bey namına *Feraḫ-nāme* kaleme alan Haḫīb-oğlu, yine kendi ifâdesine göre; yedi senelik bir çalışmadan sonra :

⁸⁹ Biz, Haḫīb-oğlu'nun : « *fī beyān-ı suḫen-i kitāb ve elḫāb-ı hümāyūn* » başlığı altında verdiği kısmı, dilcilere bir fikir vermesi için, makalenin sonuna ekledik.

بیدی یلدز بشلمشیدم نبی
سقتلریدم کیم دغا برکن کنی
بو عرب دیلینی کورم صونلیم
دندرم ترکی دیلنده سولیم

838 = 1434 senesi Zilhiccesinde tamamladığı 6.000 beyitlik diğer bir *Ferah-nāme*yi :

شاه آدیته یزدم نام آیلیم
ماه ذی الحجّه سیلله تام اللّم
هجرتك سکر یوز اوز سکرى
کچمشیدی سئلیم بن بو سوزى
وردم آدین هم قرح نامه ای یاز
هم قرح بولز اقسین لر اشکار

Candar-oğlu Sultān b. Sultān Ebi'l-Feth İsfendiyār b. Bāyezīd (ölm. 843 = 1440) ⁹⁰ namına kaleme almıştır :

شاه عالم معدنی لطف وفا
عدلیله ایش کدورتلر صفا
شهر یاز اسفندیار بن بایزید
ذات حکمی سمنی السن مرید

⁹⁰ Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in emri ile yazılan *Cevāhürü'l-eşdāf* adındaki Kur'an tefsiri hak bk. Cl. Hua-t, *un con nentaire de Qoran en dialect turc de Qastanoani*, JA, 1921, s. 131 v. d. Bununla beraber, ilk Kur'an tercümesinin 827 = 1424 de Mehmed ibn Hamza tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır, bk. Türk ve İslām Eserleri Müzesi, Nr. 40. İsfendiyār b. Bāyezīd namına yapılan diğer bir türkçe Kur'an tefsiri: '*Ayna'l-hayāt fī tefsīri kelāmi ḥālīkī'l-beriyāt...*', bk. A. Ateş, *TDED*, II, Sayı 3-4 (1948), s. 174. Krş. A. S. Erzi, *Bellekten*, 49 (1949), s. 168.

بَاشِنَا نُزْمِيشِ دَوْلَتِ تَاجِي
 اُولُ طَيْرَمِشِ عَالَمِكُ حُتَاجِي
 شَهْرِيَازِ اَسْفَنْدِيَازِ چُونِ زَمَانُ
 وَرْدِي فُرُصَتِ حُكْمِنِي قَلْبِي رَوَانُ⁽⁹¹⁾

Ancak, Candar-oğlu namına yazılan bu *Ferah-nāmenin* Karaman-oğlu namına yazılanın noktası - noktasına aynı olduğunu belirtmek isteriz.

§3. Hayatı hakkında fazla bilgimiz olmayan Haṭīb-oğlu, daha 812 = 1409 senesi Muharreminde Hacı Bektaş-ı Velī⁹²'nin arabça olarak kaleme almış olduğu *Maḳālāt* (= *Maḳālātu Ḥācī Bektāş el-Ḥorāşānī*)'ni *Bahrü'l-ḥaḳā'ik* adı ile türkçeye tercüme edip, Maraş ve Elbistan hâkimi Dulkadir-oğlu Nāşıru'd-din Mehmed b. Halil Bey'e ithaf etmiştir. Nitekim, « *sebeb-i nazm-ı kitāb* » kısmında :

اُولُ اَدَ بَعْلَدُمُ بَرِكِ اِعْتِقَادِي	جُومَرْدِ دَقْتَرِ يَلْنَدِ اُنْكَ اَدِي
سَوِيْنُبُ بُو سُرْكَ بُنْيَادِنَه بِنُ	كِتَابِ يَزْدُمُ اُنْكَ اَدِنَه بِنُ
مُرُوْتُ كَانِ اَنْدَنْدُرُ عَلَامَتُ	يَكْتِ اُوْزِنِي حَقِّ قَلْسُونُ سَلَامَتُ
چَلْبِ قَلْسُونُ اُنْكَ عُمْرِيْنِ زِيَادَه	حُضُوْصَا شَامِ اُولُ مَحْدُوْمُ زَادَه
خُذَا بَاغِشَلْسُونُ اُولُ شَاهُ زَادِي ⁽⁹³⁾	مَحْمَدِ بِنِ حَلِيْلِ يَكْدُرُ چُو اَدِي

bu hususu açıklamaktadır. Ancak, bu metni neşreden İ. H. Ertaylan, burada bahis konusu olan Mehmed b. Halil Bey'i, Halil Edhem Bey'in *Düvel-i İslâmiyesime*, İ. H. Uzunçarşılı'nın *Anadolu Beyliklerine* istinaden: « *Karaman-oğullarından Alâeddin Halil Bey'in oğlu ve Mehmed-i sâni unvanı ile 805 den 822 ye kadar tahtta kalan Karaman-oğlu Mehmed*

⁹¹ Bk. İ. Koyunoğlu Ktp. 170/a, str. 13 - 14 (istinsah : 960 = 1553).

⁹² Yeni bir tarikatın öncüsü olup kaleme aldığı maḳālât-ı sūfiyâne ile de tanınan Hacı Bektaş-ı Velî hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Büyük Türk Mutasavvıfı Yunus Emre hakkında araştırmalar*, *Belleten*, 117 (1966), s. 64 v.d.

⁹³ Bk. *Bahrü'l-ḥaḳā'ik*, nşr. İ. H. Ertaylan, s. 10, str. 11 - 12 ; s. 11, str. 1 - 3. Ayr. bk. İ. Koyunoğlu Ktp.

ibn Halil » zannetmek hatasına düşmüştür ⁹⁴. Zirâ, Karaman-oğlu Mehmed Bey (1402 - 1423), Halil Bey'in oğlu değil, Yârcânî'nin farsça *Karamân-nâmesini* takdim ettiği Ebu'l-fetîh 'Alâeddîn 'Alî Bey (ölm. 800 = 1397) in oğlu, Halîl Bey'in de torunudur ⁹⁵. Esas yanlışlığı yapan Van Berchem, Kitâbelerde 'Alâ'eddîn b. Halîl şeklinde kayıtlı ismi ⁹⁶, 'Alâ'eddîn Halîl şeklinde, tabi'i yanlış olarak, okumuştur ki ⁹⁷, bu yanlışlığı Halil Edhem Bey de tekrarlamıştır ⁹⁸. Bununla beraber, Halil Edhem, Karaman-oğlu II. İbrahim Bey namına yazıldığını belirttiği bir vakıfnâmeye istinaden, Karaman-oğlu Mehmed Bey'in şeceresini doğru olarak tesbit etmiştir : «İbrâhîm b. Meĥmed b. 'Alâ'eddîn b. Halîl b. Maĥmûd b. Karamân» ⁹⁹. Öte yandan, İ. H. Uzunçarşılı'nın *Anadolu Beylikleri* adlı kitabında Mehmed Bey'in babasının ismi doğru olarak : *Halil Bey'in oğlu Alâ-eddin Bey* şeklinde gösterilmiştir ¹⁰⁰. Halbuki, burada açıkça belirtilen Mehmed b. Halil, Maraş ve Elbistan hâkimi Dulkadır-oğlu Ğarsu'd-dîn Halîl Bey (1353-1386) oğlu Nâsıru'd-dîn Meĥmed Bey (1398-1443) dir ¹⁰¹.

Haĥîb-oğlu, «*der beyân-ı târîĥ-i kitâb*» kısmında, ismini ve eserin hangi tarihte yazıldığını belirtmektedir :

بُو سُوْرِي اٰخِر اٰتْمَكْدَه سَر نَجَام
(104)

قَر قَايَح يِلَان اَلْمَشْدَر نَصَابِي

بَزَه وَاٰجِبْدَر اِمْدِي كَل اَنْدَام
(103)

نَبَه اِيْرشْدِي هِجْرْتَدَن حِسَابِي

⁹⁴ Bk. *Bahrül'l-hakâ'ik*, s. 11

⁹⁵ Bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar, İsl. Ansikl. VI*, 323-5. 27 Safer 826 = 16 Şubat 1423 Salı günü Antalya - Kalesi önünde vefât eden bu Karaman-oğlu'nun lâkabı *Nâsıru'd-dîn*, vakfiyelerde *Ğıyâsu'd-dîn* olup, zamanında yazılan kitaplarda : *Sultân ibn Sultân Meĥmed ibn 'Alâdîn bin Karamân*, şeklindedir. Meselâ bk. Ayasofya Ktp. 945 numaralı kitabın üzerindeki kayıt. Krş. F. N. Uzluk, *Fâtih devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, s. 6. Paralarında ise lâkabı : «*es-Sultânul-a'zam Meĥammed b. 'Alâ'eddîn*» şeklindedir, bk. A. Tevhid, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiye Kataloĝu*, İstanbul, 1321, IV, 360 - 362.

⁹⁶ Bk. A. Avcıoĝlu, *Konya Mecmuası*, XXXV, 2089.

⁹⁷ Bk. *Inschriften*, s. 116, kitâbe Nr. 160, 162, not. 2.

⁹⁸ Bk. *Karamân-oĝulları hakkında veşâ'ik-i maĥkâka*, TOEM, II, 709 v.d. Krş. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar, İsl. Ans. VI*, 321.

⁹⁹ Bk. *ayn. mak.*, TOEM, II, 831.

¹⁰⁰ Nşr. Ankara, 1937, s. 5.

¹⁰¹ Bk. H. Mordtmann - M. H. Yınanç, *Dulkadırlılar, İsl. Ansikl. III*, 659 - 660 ; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961, s. 85-8.

¹⁰² İ. Koyunoĝlu Ktp. nushasında : نَبَه

¹⁰³ İ. K. N = هِجْرْتَك ¹⁰⁴ İ. K. N = اَوْلَشْدَر

(105)
 سَكْرُ يُوزُ أَوْ نُ اِكْبِجِي يَلَدَه اِي يَارِ مُحَرَّمِ اٰخِرِ نَدِيدِ بُو كُفْتَارِ
 (108)
 تَمَامِ اَوْلَىٰ بُو سُوْرُوْكَ اَصْلِي مَعْدُوْمِ عَرَبِيَّهٖ نَبْرَكَنْ اُوْمِدِ مَنظُوْمِ
 وَلِيْسَكْنِ مَعْنِي تَعْبِيْرِ اَوْلَدِي هِيْجِ مَعَانِي قَدَّ وَاْرَسَهٗ اَوْلِيَآ بِسِيْجِ
 (107) (108) (109)
 دُرُشِي كُوْرُ خَطِيْبِ اَعْلَىٰ بُو طُشَدَ هَبَا اَوْلَمَزْ اَمَكَلَرُكْ بُو اَشَدَهٗ

108 İ. K. N = آخرى ييدى 106 İ. K. N = معلوم 107 درشى

108 İ. K. N = بو طوشده 55/b, str. I 109 İ. K. N = امكلارك

110 Bk. *Bahrü'l-ḥaḳā'ik*, nşr. İ. H. Ertaylan, s. 112-3; İ. Koyunoğlu Ktp. 55/a-56/a. *Bahrü'l-ḥaḳā'ik*'i görmemiş olmakla beraber, böyle bir tercümeden ilk defâ bahseden F. Köprülü (bk. *Actes da cogres International d'Histoire des Religions*, Paris, 1925, II, 409) nün üzerinde durduğu metin, İ. Koyunoğlu kütüphânesinde bulunan nushadan daha muahhar ve yanlışlarla dolu görünmektedir (bk. *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, s. 200). F. Köprülü, aynı zamanda, hiç bir kaynağa atıfta bulunmaksızın, *Maḳālātın*, bâzı türkçe şiirleri de olan Sadeddin isminde bir müridi tarafından derhâl türkçeye tercüme edildiğini bildirmektedir, bk. *Türk Edebiyatı tarihi*, s. 306. Bu arada Hatib-oğlu'nun, Ḳādi'l-Ḳudād Muslıhu'd-din Mehmed (Ḳādi'l-Ḳudād-ı Şehri Lāziḳi) in *Suretü'l-Mülk Tefsirini* nazmetmek suretiyle (6/a) kaleme aldığı *Kitāb-ı Leḳā'if-nāme* adlı türkçe eserinin (Hacı Mahmud Efendi Ktp. Nr. 3326. İstinsah: H. 1245), bilhassa kendilerinden istifâde ettiği müelliflerin isimlerini ihtivâ eden kısımları ile (123/a) *Maḳālāt* arasında büyük bir benzerlik olduğunu da belirtmek isteriz.

EK I

فِي بَيَانِ سُخْنِ كِتَابِ وَالْقَابِ هُمَايُونِ¹

نَسْنَهْ أَلْمَايَا حَمَاهْدَهْ بِي سَبَبِ	كُوَهْرِي كِيم حَاصِلِ اِتْدِي بِي طَلَبِ
هَرْ يَمِشْدَنْ دُرُلُولَاتِ اِسْتَيْنِ	بِي طَلَبِ بُلْمَا دِيلَرِ اَنِي دِي بَيْنِ
هَمْ قَهْشْدَنْ شَكْرِ اِسْتَيْنِ كِشِي	اِسْتَمَكْدُرُ دُونُ كُنْ اَنَكْ اِيشِي ²
كِيم صَنَاعَتِ اِيدِنَا مُشَكِّ عَطَا ³	پَسَنْ اَكَا سِيرَانِ كَرَكْ مُلْكِ خِطَا
هَرْ كِهَا كِيم دُرِيْلَهْ مَرْجَانِ كَرَكْ	پَسَنْ عَزِيْمَتِ جَانِبِ عُثْمَانِ كَرَكْ
عِلْمِ حِكْمَتِ كِيم قِلْمِ سَا اَرْزُو	مُلْكِ يُونَانَهْ كَرَكْ كُسْتَرْدَهْ رُو ⁴
كِيم كُوَكْلِ سِيْمُرْغِيچُونِ وُورَهْ لَافِ	اُولَنْ كَرَكْدُرِ كِيم طَلَانِ كُوَهْ قَافِ ⁵
شَخْصِ كَامِلِ بُلْغِيچُونِ بِرِ مُرَادِ	سِيرِ قِيلْمِ اِرْنَهْ كِيچَهْ هَمْچُو بَادِ
اَزِ بِلْمَنْزِ ظَاهِرِ اِتْمَاسَا هَنْزِ	پَسَنْ كَكْزِ صَانُرِ اَنِي هَرْ بِي هَنْزِ
صَدِّ هَرَارِ اَرْزُو طَلَبِ قِيلْنِ كِشِي	پَاشِ جَانِ تَرَكِ اَيْلَمَكْدُرِ حُبْشِي ⁴
پَسَنْ بُو سُرْلُرْدَنْ بُدُرُ شِمْدِي اَنْظَرِ	يَعْنِي مَعْلُومِ اُولَا بِرِ مَقْقُودِ حَبْرِ
كِيم زَمَانِلَرِ كَحْمَشْدِي اُسْتَيْنَهْ	هَيْچِ شُرُوعِ اِتْمَزِدِ كِسَهْ قَصْدِنَهْ

¹ bk. I. في بيان سخن كتاب في الباب : II. Murad'a takdim edilen *Ferah-nāmede* : H. Ertaylan, *Bahrü'l-Hağā'ıq*, İstanbul, 1960, s. 16

² İ. H. Ertaylan, s. 21 : Yaz ü kış

³ „ „ „ s. 21 : Hata

⁴ Mülk-i Yunan, Karaman - ili demek olup, beylerine Sultan-ı Yunan denir idi, Nitekim, Muḥammed b. İbrāhīm b. Muḥammed b. Zāhīr al-Hanefi'nin *Kitābu Keşf'l-gumem*, (trc. Leysi Çelebi, İ. Koyunoğlu Ktp.) inde : *Saltan-ı Yunan Meḥemmed b. Karamān*.

⁵ İ. H. Ertaylan s. 21 : bu satır yok.

زِيرَه كَمِ اَهْلِي بُلْمَزْدِي اِي ياز
 اِي هَميشَه قَنَدَه كَنچ وَ كَان اَوْلَا
 يَا اَلِهِي نَفْسِ اَلِنْدَن دَاذُ دَاذُ
 اَهْمَا قَرِيَاذُ اِيْرُزُ يَا دَسْتِكِيْرُ
 نَفْسِي بِلْدُرُ بَكَا پَرُوْرْدِكَا
 رَحْمَتُو كِي بِي نِهَايْتُ بِيْلُوْرَمُ
 اَوْلُ بِي غَايْتُ رَحْمَتِكُ اِي بَرُ خُدَا
 هِيْچُ نَوَابُ اَصْلِنْدَه يُفْدُرُ اَرْغَمُ
 بُو زَمَانَه قَهْرِيَا چَرِيْجُ كَبُوْدُ
 يَا اَوُو بَرِيْخُ غَضَه سِي يَا دَرْدُمَالُ
 يَا سِيَا طِيْنُ سَتِيْرِيَا خِشْمُ وَ زَمَانُ
 يَا بُو نَفْسِ اَرْزُو سِي يَا بَحْتُ سِيَا
 هِيْچُ بِيْلِمَاْدُمُ بَلْرَدَنُ بَرُ خِلَاصُ
 يَا اَلِهِي بُلْبُرَه قَلْدَكُ اَسِيْرُ
 رَجْمُ قَلُ بُو دَرْدُمَا سَنُ قَلُ دَوَا
 بَرُ خُدَا يَا حَسِيْبِي اَلَلَه اِي قَدِيْمُ
 چُونُ بِي قَلْدَكُ بُو بَنْدِيْلَه كَمِيْنُ
 فَضْلِكَا چُونُ اَلْمَشْمُ اُوْمِيْدُوْرُ
 تَحْفَه لَرُ دَرْدُمُ يُرُوْمُكُ قَاْرَه سِيْنُ
 سِرِي اِبْرَاهِيْمُ شَاهِ كَاْمُرَانُ
 كَنچِدِ كِرْ اَلْمِشُ اِي شَاهِ كِيَاْرُ
 خَلْقُ كُوْرزِنْدَن اَوْلُ گِرْ كُ پَنَهَانُ اَوْلَه
 قَلُ بِي بُو غَضَه دَنُ بَرُ لَحْظَه شَاذُ
 نَفْسِ اَلِنْدَن يُوْرْمَا چُقُ كَلْدِي كِرُ
 اِيْشِدُرِسَن اَهْمِي اِي كِرْدِرْ كَاْرُ
 اَلُ اَحْبُ سَنْدَن تَمِي قِيْلُوْرَمُ
 ذَرَه سَنْدَن بِيْرُ قَلْمَا غُلُ جَبْدَا
 اَهْمُ وُ كُوْرْمُ يَشِي چُوْقُ يَاْرُ غَمُ
 اَغْلِي قِيْرِي بِيْنَمَا اِيْلَاْدِي بُوْتُ
 يَا جِهَانَكُ زَحْمِي يَا بُجَه جَالُ
 يَا بُو دُنْيَا فِكِرُ هِيْچُ وِيْرْمُرُ اَمَانُ
 بَاغُ وُ بُوْجَه حَسْرَتِي يَا دَرْدِ اَه
 يَاشُمُ اَخِرُ كُوْكَاْمَه طُوْلُبُ بُو نَاشُ
 مَرْحَمَتُ قَلُ بِيْنَه سَنُ اَوْلُ دَسْتِكِيْرُ
 اَشْبُو كَمِيْرُ حَاچُوْمي قَلُ رَه وَا
 شَيْ لِيْلَه حَضْرَتَكُنْدَن يَا رَحِيْمُ
 فَضْلِكِيْلَه بِيْنَمَا سَنُ قَلْعِلُ اَمِيْنُ
 اِيْشِكُو كَدَه قِيْلُوْرَمُ اَنْغَانُ دَاْرُ
 اُوْشُ كَرْدُمُ كُوْكُكُ اَشِكَاْرَه سِيْنُ
 مَسْمَدِي جَدِي نَسَبُ صَاْحِبُ قِرَاْنُ

أَصْلَهُ ابْنِ قَرَامَانَ خَانَ دُزْ
 مَظْهَرِي شَرَعِ سَعَادَتِ مَعْدَنِي
 فَحْزِ شَاهَانَ سُلَيْمَانَ بَحْتِ شَاهِ
 حُكْمِنَه مُنْقَادِ مُسَخَّرُوزِ جِهَانِ
 ذَاتِنَا خَلْقِي مُحَمَّدُوزِ نَصِيبِ
 دُنْيَا بُنْيَادِ أَوْرَالِي كِرْدِ كَارِ
 بِنْدَه قَلْدِي خَلْقِي عَدْلِيلَه تَمَامِ
 كِرْسَه حَاتِمِ بُونِي قَلْدُوزِ عِظَا
 بَزْمِنَه ايريدِ جَمِ سُونِيدِي جَامِ
 رُزْمِنَه كِرْ كِرْسَدِي رُسَمِ بَرَالِ
 عَدْلِي كُورِيدِي كَسْرِي نِيَجَهْ دُزْ
 كُورَه لُزْدِي خُسْرُويِ اِسْتِنْدِي اَزْ
 بُو سَعَادَتِ چُونِ بَكَ اِيلِدِ اَشْدُوزْ
 قِيلِجِي كِيمِ قِنِينْدَنِ چِقْرَه
 چُونِكِه عَقُوكِ طُرْعِي بِشَلَارَه تَاجِ
 اَوْشِ خَطِيكِكِ اَوْغَلِي يُوْرِي قَارَه قُلْ
 كَمِيچِ خُو بُوْدُرِكِمِ يَغْمَبِرِ سُوْزِيدُزْ
 يَدِي يِلْدُزِ بِشَلَمِشْدَمِ بُونِي
 بُو عَرَبِ دِيلِينِي كُورَمِ صُونِيلِيمِ
 تَاهِ كِرْلُوزِ مَعْنِي ظَاهِرِ اَوْلَا

مَنْبَعِ اَللُّطْفِ سَحْنِ مَرْدَانِ دُزْ
 مَمْلَكَتِ اِسِي جِهَانِ كِيرِي عَنِي
 عَدْلِ دَادِي يُسْوَلَه نُشْتِ پَنَاهِ
 مَشْعُولِ اَلْمَشْدُزِ دُعَا يَا اِنْسُ جَانِ
 كَلِي مَخْلُوقِ اِحْرَه عَدْلِيلَه حَبِيبِ
 شَه كِرْمَادِي بُو رَسْمَه رُوزْ كَارِ
 هَبِ كَمِنِ اَلْمَشْدُزِ اَكَا حَاصِ وَعَامِ
 كُورَه دِي كَنْدُو عَطَاسِينِ خَطَا
 حَاصِلِ ايدِيدِي اَزِينَا نِيكِكِ نَامِ
 قُويدِي بَاشِنِ اَكِنْدَه رُسَمِ وَدَالِ
 اَوْزِينِكِ بِلِيدِي كَسْرِي نِيَجَهْ دُزْ
 ايشِكِينَه بِنْدَه اُولِيدِي بَلَارِ
 زَهْرِ زَحْمَلُوزِ عَدُويَه اَشْدُوزِ < اَتَشْدُوزِ >
 يَا سِيچُونِ دُشْمَنلَرِي كَايُزِ قَرَه
 نَجْمَلَه عَالَمَلُزِ سَكَا مَحْتِاجِ اَجِ
 هِيچِ نَصِيحَتِ وَ عِظُ پَنْدِ اِيْمَنُ قَبُولِ
 قَامِ سُنْمَلُزِ كِيَجَهْ بُو كَنْدُوزِيدُزْ
 سَتَلَرِيدُمِ كِيمِ دُعَا بَرَكُنِ كُنِي
 دُنْدَرَمِ تَرِكِي دِلِنْدَه سُلَيْمِ
 قِيْمَتِي دُرْلُزْ چَقَا وَ اِفْرِ اَوْلَا

يُوزِ حِكَايَتِ يُوزِ حَدِيثِ دُرِّ بُوْحَبْرِ
كَيْمِ رَسُولِ اللَّهِ سُوزِ يَدْرِ بُوْكَلاَمِ
چُونِ عَرَبِ دِيلِينِي قِلْدَمِ تَرْجَمِه
كُوزِلْدَمِ كَيْمِ بَرِ بَرِي دُوشِه نَكَاهِ
نَا آمَهَانِ كُوزِمِ كِه بُوْدُورِ زَمَانِ
اُولِ جِهَانِه چُونَكِه كَسْتَرْدِي وَجُودِ
عَالَمِي قِلْدِي مُوزِ اُولِ عَزِيزِ
چُونِ قُدُومِنْدَنِ مُشَرَفِ اُولَدِي خَلْقِ
شَاهِ عَالَمِ مَعْدِنِي لُطْفِ وَفَا
هَبِ كُناَهَلَارِمِ كُتُورُبِ بِنَمَا
قُوزِدُ قَارِغِ اُولُبِنِ بُوْدَمِ هَمَانِ
طَاعَتِمِ يُخْدُرِ خُو كِبَرِه اَرِيَه
كُزُورِمِ يَاشِ وَدِمَاغِمِ قُورِمِشِ
اَنجِ صُوسُورِ جِيكُورِمِ بَرِيَانِ دُرِّ
بَاشِ اَحَقِ يَالِنِ اَيِقِ عُرِيَانِ نَنِ
قِيلِمَازِمِ بَرِ اَشِ اَتْمَاكِه خُرُوشِ
بَعْلِمِشْدُرِ يُولْمِي فِشِقِ وَجُوزِ
خُورِ عَمَكِينِ وَبَرِيَه چَاكُورِمِ
كِنِسَه يُخْدُوكِي يِلْوَارِي وَرَمِ
چُقِ كُناَهْمِ يِقِ پَنَاهِمِ ايشِمِ آه

اَوْقِيَانِ كِشِي كِرِه قِيلِه نَظَرِ
تُرِكِي دِلِنْدِه نَظْمِ اَيْدُبِ قِلْدَمِ تَمَامِ
سُورَلَرَكِ حَاصِيَسِي سُنُورْدَمِ خَرْجَمِه
اَيْلِدَمِ قِيلِمِ بِنِي بَاكِه پِنَاهِ
بَرِ نَظَرِ اَهْلِيَتِه خُوشِ وَرِدِ اَمَانِ
ظَاهِرِ اَلِدِ عَدْلِ وَدَاذِ لُطْفِ جُودِ
كُلِ بَاطِلِ اِشْلَرِي قِلْدِي تَمِيزِ
اَجْمَزِ اَلْدِي ظُلْمِنْدَنِ كَلْبِي خَلْقِ
عَدْلِيلِه اَلْدِي كُورُوتَلَرِ صَفَا
كُوزِ يَشِيَلِه اَلْدَمِ صُفْدَمِ قِينَا
فُضْلُكَ دُوتُبِ اُومِيذِ اِي مُسْتَعَانِ
قَانِي طَاعَتِ كَيْمِ طَبُوكَا يَارَهِيَه
فُضْلِ اِشِيكِنِ يِسْتَنُوبِنِ دُرْمِشِ
بَاشِ اَحَقِ كُزُورِمِ كِرِيَانِ دُرِّ
بِي مُحَابَا بُورِه كَمِ طَبُطَلُوْ وَقِنِ
دُرْتِ يَكَا كُوزِمِ اَلْمِ بُوْشِ حَالْمِ اُوشِ
اُولِ سَبِيئِنِ دُشْمِشْمِ حِذْمِشْدِه دُوزِ
كُزُورُنْدَنِ اَبِ تَمَكِينِ دُوكُورِمِ
بَاخَرَمِ دُرْتِ يَاكِه تِيْمَارِ اُوسَمِ
قَارِه يُوْزِمِ دُرْتَلُوْ سُوْزِمِ دُرِّ كُوَاهِ

طَلُّو يورَك بَغْلُو أَيَق سَرُنَكُون
 يَا إِلَهِي بَر خُذَا قَرْدُ وَ مُعِين
 بِنِي سِرَ آيَلَا اِي سَتَارَ الْعِيُوبُ
 قَلَارُ اِدَن ضَعِيف حَالُم بِن ضَعِيف
 حَا طِرِي حَيْر اِتْمَكَه بَشَلَرَسَه يُول
 كَوَكَل وَاسِع دُرُ كَم اَدِي يَحْشِي اُولَا
 هَم بُكُن يِكْتَلِكِي چَاغْنَدَه دُر
 كِسَه اِحْتَمَز اَلْدَن اِلَا كَنْج
 حَضِمَه هَر كَز يَشْتَمَز يَاشِي
 قَبْضَه سِنْدَن قِيلَجِيدُر پُر شِكَن
 چُون كِتَاب اِحْنِدَه اَدِي سِيلَنَه
 زِيهِي دِرْلَك كِيَم بُو شَاه قَلِمَش خَرُوش
 زِيهِي سُلْطَان وَرَهِي شَاه زَمَان
 يَاذ اَلُر شِمْدِي اَقِيَنر اَكْلُور
 پَادِشَاهُم شِعْر اِتْمَكْدَن مُرَاد
 قَصِد بُو دُر بُو قَلِك دَاخِي هَاَن
 تَا جِهَانْدَه يَحْشِي اَدِي يَاذ اُولَه
 تَا زَه اُولَسُون دُنْيَا دُرْدُبْجَه اَدِكُك
 بُو جِهَانَك ذَوْقِي سُر كِل مُدَام
 چُون قَلِكُك بُو دَا سَتَانِي سِيلَدِي
 يَشْلُو قَارَق بَشْلُو جِيكُر طُول حُون
 يَمِنَه فَضْلَكُنْدُر سِغْتَاغَم هَمِين
 فَضْلَك اَوْشُدُر اِي ذَقَار الذُّنُوبُ
 سَن غِي سِن لُطْفَك اَوْكُش يَا لَطِيف
 دُنْيَا مَالِن وَرَه قِلْمَايَه قَبُول
 قَلَارِيَا يَحِي دُنْيَا بَحْشِي اُولَا
 بَادِشَاهَلُر جُهْلَه آيَاغْنَدَه دُور
 كِيَم يَشْتَمَز قَرُش قِيلَر اَنِي كَنْج
 حَيْرِيَه كَاسِر اَلِي يَاشِي
 دَايِم اُولُدُر دُرْدَه دِيَن دُشْمَن شِكَن
 اَوْقِنَا خُوش عَدَل دَاذِي سِيلَنَه
 يَحْشِي اَدِي شِعْرِيَه اَوْقِيَنر اُوش
 مَد حِيِيلَه شَاذ اُولُر دُور زَمَان
 نَقِش اُولُر اِسْمِي كِتَاب اِحْنِدَه قَلُور
 بُو دُر ز سُلْطَان شَاعِر اُولَه يَاذ
 شَاهَك اَدِي اَكِيلَه اَلْدُبْجَه زَمَان
 هَم مُبَارَك رُوح دَايِم شَاذ اُولَه
 مُحْكَم اُولَسُن شَاهَا بُنْيَاذَك يَدِكُك
 شَاذ حُرَّم عُمْرُك اُولَسُون مُسْتَدَام
 اَلتِ بِيكُك يَتِ شَمْر سَتَان اِيلَدِي

حُوبٌ حَدِيثِي دُرِّ رَسُولِكَ اِي كِبَارُ
 اِسْمِي قَلْبِي فَرَحِ نَامِهِ اِي شَاهِ
 اَوْشِ كَثُرْتُمْ پَادِشَاهِ دَرْ كَاهِنَه
 شَاهِ بَكَارِ سَا زِيهِ دَوْلَتِ بَنُومِ
 كَرِ دُشَرِ اُولُو زَسَه حَضَرْتَه قَبُولِ
 يَا اَلَهِي شَرِيْنِ اِيْلَهَ وِيْرِ دِلْكَ
 پُر نَصِيْحَتِ دُرِّ قَوْ هَرِ نَا كِه وَا رِ
 اَدِنَا كَنْدِ اُولُو زِ يِنَه كُوَاهِ
 كِيْمِ سَبَبِ اُولَا بُوقُولْكَ اِهْنَه
 هَمِّ سَعَادَتِ اِحْرَه جُحِّ عِزَّتِ بِنَمِ
 دُوشَرَمِ بُووجِهْلَه صَا حِبِ قَبُولِ
 كِيَجَه كَنْدُرِ جُحِّ يَمِشْمُدُرِ اَمْكَ

بُوَحْطَبِ اُغْلِي دُعَا يِنِ قَلِّ قَبُولِ
 اَلِي عَرِشَا اِحُوْبِنِ يِلُوَارُو زِ
 سَا يَسِيْنَه صِعِيْبِ سُلْطَانِيْمْكَ
 اَرْمَعَانْمُدُرِ بِنَمِ شَاهَا دُعَا
 چُونِ دُعَا دَنْ حَا صِلِ اُولُو زِ هَرِ ثَوَابِ
 سِنِ يِلُزْسِنِ زَحْمِي جُحِّ چَكْدِي اُولِ
 شَاهِ دُعَا سِنْدَه يُو زِيْنِ يِيْرَه وُرُزِ
 دَوْلَتِ اِيْشِكِيْمَه كَالْلَامِ خَانِيْمْكَ
 يَسِ دُعَا دَنْ غَيْرِ سِنْدَنْ نَادُعَا
 اِيْشِنِ بُدُرِ وَا لَلَهِ اَعْلَمِ بِالصَّوَابِ

فی بیان المدح و زرای کرام

مَفْعَزِ الفَجْرِ الْجِيُوْشِ شَاهِ اَمْنِ دِيْنِ
 اُولِ اَصْفِ صِيْفَتِ وِزِيْرِ نَامْدَارِ
 كُوْكُلِ صَافِي نِيْسِيْ هَبِ حَيْرِ دِيْنِ
 حُجْلَه مَخْلُوْقِيْكَ پَنَاهِي شَهْرِيْ يَارِ

فی بیان تاریخ در ختم کتاب

شاه ادینه یزدن نام آیلدیم اوش رییع⁶ الاخزده تامم آیلدیم

بل حسابی چونکه سکر یوز اوز هرته کیمشیدی اشبو سوز

⁶ İ. H. Ertaylan, bu kelimeyi üç okumaktadır, bk. *Bahrü'l-Hakâ'ik*, s. 18, str. 27